

Andreja Žele

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana

Vezljivostna teorija v slovenskem jezikoslovju

Prispevek je kronološko-problemska predstavitev slovenske vezljivostne teorije. Izdelana tipologija glagolske vezljivosti hkrati predstavlja vezljivost kot pomensko- in strukturnoskladenjski pojav in je tudi zasnova za izdelavo vezljivostnega slovarja slovenščine.

The paper presents a chrono-problematical survey of development of Slovenian valency theory. The typology of verbal valency here worked out presents at the same time the valency as a semantic- and structural-syntactic phenomenon and is also a basis for producing a valency dictionary of Slovenian.

1 Vezljivost v domačem in tujem jezikoslovju

1.1 Zgodovinskorazvojni pregled slovenske vezljivosti

Od 16. stoletja naprej se je z razvojem vezljivostne teorije počasi tipizirala oz. izoblikovala tudi slovenska skladnja s svojimi lastnostmi in problemi.¹ Razmerja med pomensko, skladenjskofunkcijsko in izrazno ravnino jezika skozi stoletja zelo jasno pokažejo postopno uzaveščanje slovenskega jezika, od začetnih zgolj površinskih primerjalnih opisov skladnje (primerjalni opisi skladenjskih pojavov v latinščini, nemščini in slovenščini) do problemskih obravnav predvsem slovenskih skladenjskih posebnosti, ki jih izpostavlja skladenjskofunkcijska oz. stavčnoočlenska ravnina v vzročno-posledični povezavi s pomensko ravnino jezika.

Kronološki pregled je izpostavil neenakomerni razvoj teorije slovenske skladnje.

1.1.1 Predstavniki besednozvezne vezljivosti so A. Bohorič, M. Pohlin, O. Gutsman in J. Kopitar. Pri vseh prevladuje površinskoprimerjalna obravnava vezljivosti. Pri A. Bohoriču (1584) se v razpravljanje o uporabi sklonov nezavedno vriva tudi vloga glagolskega pomena, in kljub prevladujočim slovensko-latinskim normativnim primerjavam na izrazni ravnini, ga jedrne izglagolske tvorjenke v obravnavanih besednih zvezah potiskajo v hkratno pretvorbena obravnavo stavčne skladnje. Tako ga tudi pri stavčni vezljivosti niso presegli vse do začetka 19. stoletja. M. Pohlin (1768) se omeji na površinskoizrazno normativno sklonsko rabo in bolj ali manj ostaja v okvirih besednozvezne vezljivosti. Do enake spoznavne stopnje pri obravnavi glagolske vezljivosti seže tudi Gutsman (1777).

Tako za Pohlina kot za Gutsmana velja, da se njuno poznavanje slovenskih pomenskoskladenjskih posebnosti odkriva samo posredno, po drobcih in zato nesistemsko. Čeprav J. Kopitar (1808) skladnje ni posebej obravnaval, se je zavedal vzročno-posledičnega razmerja med pomenom posameznih besednih vrst in njihovo skladenjsko vlogo ter oblikovnimi posebnostmi na izrazni ravni.

¹ Članek je pregledni povzetek avtoričine disertacije (mentorica red. prof. dr. Ada Vidovič Muha) z naslovom Vezljivost v slovenskem knjižnem jeziku (s poudarkom na glagolu), obranjene junija 2000 na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani.

1.1.2 V. Vodnik (1811) je predstavnik **prehoda besednozvezne vezljivosti v stavčno**. Razmerje med pomensko- in strukturnoskladenjsko glagolsko vezljivostjo, ki jo je definiral v slovenskem jeziku, pa je izpostavil z normativnim pojasnjevanjem uporabe tvornega in trpnega glagolskega načina.

1.1.3 Glavna predstavnika **stavčne vezljivosti** sta P. Dajnko (1824) in F. Metelko (1825). V obeh slovnicaх je postavljena in upoštevana hierarhija stavčnočlenskih razmerij, besedne zveze pa so prvič predstavljene tudi kot zloženi stavčni členi. Posledica za tisti čas zelo sodobne obdelave jezika so jezikoslovnoteoretični vplivi takrat vodilnega jezikoslovca v slovanskem svetu J. Dobrovskega (1940) oz. njegove slovnice *Podrobná mluvnice jazyka českého*.

1.1.4 Druga polovica 19. stoletja je bila v znamenju **medsebojne (tudi pretvorbenne) povezanosti besednozvezne in stavčne vezljivosti**. To je obdobje Janežičevih izdaj slovenske slovnice, Miklošičeve skladenjske teorije, ki je bila v slovenščini predstavljena v Šumanovi slovnici, in Levstikovih pripomb, predvsem s stališča norme.

A. Janežič (1854 in nadaljnje izdaje) ohranja Metelkov problemskovsebinski koncept obravnave slovenske skladnje. Miklošičevo skladenjsko teorijo (1868–1874), ki temelji na poznavanju oblikoslovno-pomenskih lastnosti besed, pa je poslovenil J. Šuman (1881) v svoji *Slovenski slovnici (po Miklošičevi primerjalni)*. Iz Miklošičeve razlage skladnje je bilo najbolj jasno do tedaj razbrati, da pomenskoskladenjsko (glagolsko) vezljivost vzajemno ustvarjajo delovalniki in okoliščine, zato je ali pa je ni, medtem ko pri strukturnoskladenjski (glagolski) vezljivosti kot o izrazni/površinski posledici pomenskoskladenjske (glagolske) vezljivosti govorimo o /ne/obveznosti izražanja posameznih udeležencev.

F. Levstik (1858) pa predstavlja vezljivost predvsem s stališča normativne rabe, ki je tudi prebuditeljsko naravnana.

1.1.5 Z A. Breznikom, predvsem pa z R. F. Mikušem je slovenska skladenjska teorija skušala slediti aktualnim evropskim jezikoslovnim dogajanjem. Izhodiščni je **pomenskoskladenjski vidik vezljivosti**. V Breznikovih pomenskoskladenjskih obravnavah stavka oz. stavčnih členov je tudi natančnejše jezikoslovno izrazje, tako da lahko govorimo o Breznikovi skladnji (1916; 1982).

V petdesetih letih je skušal prekiniti tok predvsem slovničarskega jezikoslovja R. F. Mikuš (1945). Zagovarjal je binarno-strukturalni in funkcijski vidik obravnave (tudi) skladnje, ki za osnovno izhodišče skladenjskega funkcionalizma postavlja naravno vzročno-posledično razmerje med izhodiščno vlogo besede in njenimi posledičnimi leksikalnimi lastnostmi.

1.1.6 Kompleksnejšo **večravninsko obravnavo vezljivosti** s pomensko- in strukturnoskladenjskega vidika (s prvotno usmerjenostjo od oblike k pomenu in obratno ter z upoštevanjem tvorbeno-pretvorbenega jezikoslovja) imamo v drugi polovici sedemdesetih let – *Slovenska slovnica* J. Toporišiča (ki izhaja iz *Slovenskega knjižnega jezika I–IV (Sintaksa stavka, 1965: 67–74; O četrterih stavčnih členih, 1967: 181–202; Posebni tipi stavkov, 1970: 151–187)*). Približno istočasno je bila slovenska vezljivost obravnavana v francosko pisani slovnici C. Vincenota *Essai de grammaire slovène* (1975; prim. Toporišičevi oceni v SR in v NSS). V *Slovenski slovnici* (1976) je pomensko- in strukturnoskladenjska obravnava vezljivosti napovedana že z na-

tančnejšo obravnavo povedi in stavka in z začetki upovedovalne teorije (termin vezljivost pa je J. Toporišič prvič zapisal dve leti po izidu slovnice).

V osemdesetih letih je bila skladnja samostojno in zato vezljivostno podrobneje in bolj poglobljeno obdelana v Toporišičevi *Novi slovenski skladnji* (1982; gl. tudi oceno A. Vidovič Muhe (1984) *Nova slovenska skladnja J. Toporišiča*).

1.1.6.1 Študije in razprave J. Dularja, A. Vidovič Muhe in M. Križaj Ortar intenzivneje uvajajo **tvorbno-pretvorbeni vidik vezljivosti** in z obravnavo vezljivostne vrednosti glagolskih prostih morfemov ter s preučevanjem vpliva glagolske tvorjenosti na glagolsko vezljivost dopolnjujejo in nadgrajujejo dotedanje védenje. Disertacija J. Dularja *Priglagolska vezava v slovenskem knjižnem jeziku (20. stoletja)* iz leta 1982 posredno dokazuje, da je omejitev samó na obravnavo vezave z vidika vezljivosti nekako nasilna in nedorečena, saj sta vezljivost in vezava v vzročno-posledičnem razmerju. Z vidika besedotvorja oz. z vidika vpliva tvorjenosti besed na njihove vezljivostne lastnosti je vezljivost obravnavana v delu A. Vidovič Muhe (1988: 57–71; 1993). Izčrpen in zgoščen prikaz vezljivostne problematike (osnovna vsebinska izhodišča s potrebno terminološko ureditvijo) pa prinaša članek M. Križaj Ortar *Vezljivost: iz pomena v izraz* (1989).

1.1.6.2 V sooblikovanje teorije slovenske vezljivosti sta z natančnejšo obdelavo pomenske sestave povedi in z **izpostavitvijo pomenske usmerjenosti** posegla O. Kunst Gnamuš (1981) in J. Orešnik (1992). Teoretično in metodološko se opirata na anglo-ameriške študije, zato je z vidika slovenske vezljivosti pomembna predvsem obravnavo v okvirih pomenske ravnine.

1.2 Vplivi tuje vezljivostne literature

Na kratko so predstavljene samo tiste tuje vezljivostne teorije, ki so vplivale na razvoj slovenske vezljivosti. V slovensko jezikoslovje je bila vpeljana večravninska obravnavo vezljivosti.

1.2.1 Pri L. Tesnièrju (1965²) je skladnja odvisnosti oz. vezljivost osredotočena na glagol, ki je razumljen kot organizacijsko središče stavka. Za napredek vezljivostne teorije so bile koristne predvsem Tesnièrjeve ugotovitve o zgradbi povedka. Tesnièrjeva teorija o aktantih je zelo kmalu naletela na odzive in bila tudi kritično obravnavana v nemški vezljivostni teoriji, predvsem pa je bila dobro izhodišče za nadaljnji razvoj in za izide distribucijskih in vezljivostnih slovarjev (prim. H. J. Heringer (1967), G. Helbig in W. Schenkel (1969), K. Brinker (1977), U. Engel (1970)).

1.2.2 G. Helbig (1984; 1992) je dopolnil Tesnièrja, ko je vezljivost jezikovnosistemsko strnil v definicijo, da je logična vezljivost zunajjezikovno razmerje med vsebinami predmetnosti, pomenska vezljivost predstavlja distribucijske/kombinacijske zmožnosti določenih besednih pomenov in pomenskih sestavin, skladenjska vezljivost pa označuje /ne/obvezna vezljivostna mesta in s tem tudi število določil in njihove slovnično-funkcijske lastnosti v posameznih jezikih.

1.2.3 Helbigovo vezljivostno teorijo dopolnjujejo prispevki češke in slovaške vezljivostne teorije. F. Daneš (1957; 1968; 1987) je namreč že v petdesetih letih opozoril, da je potrebno pri vezljivosti upoštevati pomensko, skladenjskofunkcijsko in izrazno ravnino. Sodobnejši problemski pristop k razmerjem pomenskoskladenjske in strukturnoskladenjske vezljivosti (npr. vprašanje obvezno izraženih okoliščin in /ne/izražnosti delovalnikov ipd.) je v delih P. Sgalla (1976; 1986a, 1986b), E. Hajičove (1983) in J. Panevove (1975).

1.2.4 V okviru ruske vezljivostne teorije je J. D. Apresjan (1967) razvil teorijo t. i. /ne/produktivnih pomenskih obrazcev in ugotovil, da so najbolj produktivni pomenski obrazci v besednih zvezah z osnovnimi glagolskimi pomeni, najmanj produktivni pa v besednih zvezah oz. frazah s frazeološko vezanimi pomeni (neproduktivni pomenski obrazci so idiomi).

1.2.5 V okviru anglo-ameriške vezljivostne literature je N. Chomsky (1957) z vezljivostnega vidika navedel nekaj tez oz. kar pravi prevajanja iz pomena v izraz, ki so oporna usmeritev pri odpravljanju pomenskih dvoumnosti in hkrati pri ugotavljanju vezljivostnih lastnosti določenega jezika. V nasprotju s Chomskim se C. J. Fillmore (1968) osredotoča predvsem na opis globinske sestave. Pri A. K. Hallidayu (1994²) pa je vezljivost obravnavana v okviru stavčne pomenskosti – stavčne pomenske podstave in stavka kot sporočila.

2 Vezljivost kot pomensko- in strukturnoskladenjski pojav

Izdelana tipologija glagolske vezljivosti je hkrati zasnova za izdelavo vezljivostnega slovarja slovenščine.

2.1 Z vidika glagolske vezljivosti so izdelane glagolske skupine. Pomenskoskladenjska oz. vezljivostna baza za vse glagole so trije primarni glagoli oz. **glagolski primitivi** BITI, IMETI, DELATI. Osnovo pomenskohierarhične vezljivostne mreže sestavljajo osnovni oz. **temeljni glagoli stanja** (nadpomenki vseh stanjskih glagolov sta primitiva *biti* ('bivanje, obstajanje') in *imeti* ('razmerja, odnosi')), **temeljni glagoli tvor-nih/netvornih dejanj in procesov** (nadpomenki procesnih tvor-nih glagolov sta primitiv *delati* in *dati* < 'povzročiti, da (kdo) imeti', procesnih netvornih glagolov pa fazona *postati* < 'narediti se/začeti biti' in *dobiti* < 'začeti imeti'). Temeljni glagoli (že vrstno označeni in brez pravih sopomenk) so osnovno delitveno merilo za glagolske vezljivostne skupine in hkrati pomenskoskladenjska osnova in izhodišče za **pomensko specializirane glagole** a) ravnanja/upravljanja/ustvarjanja, b) govorjenja, mišljenja, razumevanja, c) sprememb, č) premikanja. Posebna podskupina temeljnih glagolov so d) **elementarni glagoli** naravnih pojavov in življenjskih procesov, ki so nekakšna pomenskoskladenjska oz. vezljivostna sinteza vseh naštetih glagolskih pomenskih skupin.

Različna pomenskost in tvorjenost glagolov izoblikuje pomenskohierarhično vezljivostno mrežo tipa *premakati se – iti – stopati – korakati, delati – udarjati/tolči – sekati – cepiti* ipd.

Hierarhično pomenskoskladenjsko razmerje med **primarnimi, temeljnimi in specializiranimi glagoli** omogoča izoblikovanje vezljivostne mreže z vezljivostno prekrivnostjo oz. s prekrivnimi pomenskoskladenjskimi vezljivostnimi formulami:

2.1.1 Specializirani glagoli telesnega in duševnega stanja (*prebivati, stanovati, počivati, smejati se* ipd.) se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi stanjskimi glagoli** (*bivati, nahajati se, ležati, čutiti* ipd.).

2.1.2 Specializirani glagoli ravnanja/upravljanja/ustvarjanja se glede na prevladujočo pomensko sestavino naprej delijo na:

2.1.2.1 Glagole omogočanja nastajanja/nastanka česa (*organizirati, opremljati, osredotočati se* ipd.), ki se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi glagoli omogočanja nastajanja/nastanka česa** (*omogočati, pripravljati, prizadevati si* ipd.).

2.1.2.2 Glagole s poudarjeno pomensko sestavino premikanja (*nesti/nositi, lepiti, postaviti, čolnariti* ipd.), ki se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi glagoli ravnanja s premikanjem** in s **samopremikanjem** (*deti, namestiti (se), vzeti* ipd.).

2.1.2.3 Glagole s poudarjeno pomensko sestavino sonahajanja/sopojavljanja/pripadnosti (*zgrabit, čakati, pestovati, pustiti, pomagati, nabrati, sprejeti* ipd.), ki se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi glagoli ravnanja in upravljanja** (*ravnati, izvajati, upravljati, vplivati* ipd.); sestavina sonahajanja/sopojavljanja izpostavi še delno vezljivostno prekrivnost s **temeljnimi glagoli netvornih dogajanj in procesov** (*pojavit se, nastati, spreminjati se* ipd.), pomenska sestavina pripadnosti pa izpostavi delno vezljivostno prekrivnost s **temeljnimi glagoli ravnanja s premikanjem** (*vzeti, pustiti* ipd.).

2.1.2.4 Glagole s poudarjeno pomensko sestavino spremembe lastnosti (*aktivirati, kisati, odpirati/zapirati (se)* ipd.), ki se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi glagoli spremembe lastnosti** (*spreminjati (se), oblikovati, ohranjati* ipd.) in **ravnanja** (*izpolnjevati, izdelovati, pripravljati* ipd.).

2.1.3 Specializirani glagoli govorenja, razumevanja in mišljenja (*sporočati, signalizirati, ugotavljati, razumeti, spoznavati, preučevati* ipd.) se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi glagoli govorenja, razumevanja, mišljenja** (*govoriti, predstavlja (si), misliti* ipd.).

2.1.4 Specializirani glagoli s splošnim pomenom spremembe (*rušiti se, prikazovati se, vznikat* ipd.) se vezljivostno prekrivajo s **temeljnimi glagoli omogočanja nastajanja/nastanka česa** (*napravljati se, lotevati se, prizadevati si* ipd.), **ravnanja in samopremikanja** (*uresničevati se, uveljavljati se* ipd.). Udeleženske vloge so iste kot pri temeljnih glagolih spremembe lastnosti.

2.1.5 Specializirani glagoli premikanja se vezljivostno delijo na a) *desno nevezljive procesne glagole* (poudarjen je potek premikanja) in na desnovezljive b) *ciljno usmerjene glagole* (poudarjen je cilj/namen) in c) *dogodkovne glagole* (poudarjena je vsebina dogodka s prevladujočimi glagolskimi sestavljenkami). Elementarni glagol *premikati se* in temeljna *hoditi* in *iti* s svojimi tvorjenkami vzorčno pokrivajo celotno vezljivost glagolov premikanja.

2.2 Za analizo glagolske vezljivosti je bilo obdelanih 600 s sinhronnega vidika netvorjenih glagolov (pomensko so to temeljni in specializirani glagoli; v SSKJ jih je 837, kar je 5,08 % vseh slovarsko upoštevanih glagolov) in približno 1100 tvorjenih glagolov (pomensko so to nekateri temeljni glagoli, predvsem pa izpeljanke in tvorjenke iz predložne zveze z *biti, imeti* in *delati* v skladijski podstavi (tovrstnih tvorjenk je v SSKJ 7525, kar je 45,66 % vseh glagolov) ter sestavljenke). Izpeljanke in sestavljenke so pomensko opredeljene kot višji specializirani glagoli s slovarskimi pomenskimi razlagami, ki vključujejo glagolske primitive in najpogostejše temeljne glagole (*narediti/delati, imeti, biti; vzeti, spremeniti, igrati (se), govoriti, gledati, iti/priti*).

2.2.1 V okviru sestavljenk z istim predponskim obrazilom se izraža vezljivostni vpliv osnovnih pomenskih vrednosti predponskih obrazil ('faznost (začetnost/trenutnost/končnost)', 'rezultativnost (enkratna/večkratna)' in 'lastnost/mera (stopenjskost/količinskost)'), ki so dodatne pomenske lastnosti oz. razločevalne pomenske sestavine. Sestavljenka je prehodna, ko je faznosti dodana še ena izmed drugih dveh naštetih

razločevalnopomenskih sestavin. Pomenska vrednost predpanskega obrazila vpliva tudi na udeležensko vlogo vezljivostnega določila. Vzorčne izhodiščne glagolske nadpomenke z vzorčnimi pomenskosladejskimi vezljivostnimi formulami so glagolske sestavljenke s skladejskopodstavnim *delati*, *dati*, *biti* ali *iti*, npr. s skladejskopodstavnim *delati*:

dodelati – ‘končnost’ (Fk): ‘končati delo’ – ‘absolutna končanost dejanja’ – absolutna pomenskosladejska uporaba glagola: /*Pri nas/ je dodelal*: $\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{c}^+| + \text{Glag}|\text{Fk}|$: *Duhovnik domašuje, Bolnik dotrpi*; ‘relativna končanost dejanja’: *Kmet dobrana/dogospodari/dokosi/dokuje/domlati/domolze, Mati dohrepeni/domodruje/dopoje*; – ‘rezultativnost’: ‘izdelati kaj do konca’ – ‘opravljenost dejanja do konca’: *dodelati obleko/sliko*: $\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{c}^+| + \text{Glag}|\text{Fk}|(\text{Mo}) + \text{Sam}_4|\text{yCd } \check{z}^{+/-}|$: *Dodojila je otroka, Dooral je njivo, Dopekel je kruh, Dopil je vino, Dopletila je jopico, Dopolnil je kozarec* ipd.; – ‘lastnost’: ‘opraviti dokončna dela za lepši videz, boljšo kakovost’: *dodelati okrasje / dodelati tkanino*: $\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{c}^+| + \text{Glag}|\text{Fk } (\text{L}^- \text{ T } \text{L}^+)| + \text{Sam}_4|\text{yCd } \check{z}^{+/-}|$: *Dočakal/Dobojeval je zmago za zatirane, Dosegel je sporazum, Dočaral je lepše življenje za otroke* ipd.

2.3 Pravi glagolski primitivi *biti*, *imeti*, *delati* (vključno z leksikaliziranimi in neleksikaliziranimi predložnimi morfemi) z udeleženskimi vlogami zaobjamejo vso pomensko- in strukturnosladejsko vezljivost glagolov. Vsakemu primitivu so dodani temeljni (elementarni) glagoli z vzorčnimi prikazi vezljivosti izglagolskih samostalnikov in pridevnikov po vezljivostnih glagolskih pomenskih skupinah.

Vsako pomensko skupino pa pomenskosladejsko zaobjame in s tem tipizira tudi t. i. nosilni temeljni glagol. Nosilni temeljni glagoli kot predstavniki glagolskih pomenskih skupin so *bivati*, *čutiti*; *govoriti/reči*, *misliti*, *gledati*, *hoteti*, *želeti*; *delovati*, *deti*, *vzeti*, *igrati (se)*; *spreminjati (se)*; *iti*, *hoditi*. Temeljni glagoli so naprej nadpomenke specializiranih in višjih specializiranih glagolov.

2.3.1 V okviru vezljivosti po posamostaljenju in popridevljenju oz. vezljivosti tvorjenk iz glagola so kot nosilke vezljivosti upoštevane a) t. i. transpozicijske tvorjenke s pomeni dejanja/stanja/lastnosti (De/St/L) – so stavčnega izvora in so zato obravnavane pretvorbene, in b) t. i. mutacijske tvorjenke z besedotvornimi pomeni vršilca, predmeta, rezultata in sredstva (Vd, Pd, Rd, Sd), ki jih dopušča izbran glagolski pomen. Za izglagolskimi samostalniki so razvrščeni še izglagolski pridevniki – t. i. pridevniki stanja. Zanje je prvotna in tipična povedkova raba (brez pomenske zadostnosti), zato stanje ali lastnost osebkovemu samostalniku samo prisojajo in tako ohranjajo isto vezljivost kot nezloženi povedki. Iz povedkovodoločilnih stanjskih pridevnikov se izpeljuje še posamostaljena lastnost z obrazilom *-ost*. (Gradivno sem se omejila samo na samostalniške lastnostne izpeljanke na *-ost* iz izglagolskih stanjskih pridevnikov v povedku.)

V okviru popridevljanja je potrebno izpostaviti priponsko obrazilo *-ski*, ki svojilnost posplošuje v vrstnost. Z morfemom *-sk-* se namreč zabriše določen izvor (in smer) dejanja/delovanja (oz. leva vezljivost) in s tem se dá dejanju/delovanju splošnoveljavne lastnosti, sicer pa pretvorbene izraža desno vezljivost. Obrazilo *-stvo* pa poslošuje dejanje v dejavnost/stanje/lastnost (ima lahko pretvorbene vrednosti glagolskega prostomorfemskega SE, ki je sicer samo stavkotvorni označevalec, npr. *Mojca se rodi* > *Mojčino rojstvo* : *Mojca rodi dečka* > *Mojčina roditev dečka*).

2.3.1.1 Jedrna Vd in Nd/s uvajata pravo svojino (ker s hkratnim označevanjem dejanja/stanja (De/St) izražata neposredno povezavo vršilca/nosilca s predmetom dejanja), npr. *prijatelj znanec/svetovalec*, *prijatelj brat*. Dejanje (De), lastnost (L) in stanje (St) pa lahko uvajajo samo neprava svojilna razmerja, npr. *očetovo delo*, *voznikova prednost*. Pri izistoglagolskih tvorjenkah z besedotvornim pomenom predmeta dejanja (Pd) ali rezultata dejanja (Rd) ali sredstva dejanja (Sd) se v primerjavi z besedotvornim pomenom dejanja (De) ali vršilca dejanja (Vd) izbirno zoži razvrstitev udeleženskih vlog oz. pomenskoskladenjska vezljivost. Hierarhična oz. prednostna izbirna razvrstitev udeleženskih vlog je: pri **jedrnih izglagolskih samostalnikih dejanja/stanja/lastnosti (De/St/L)** in **vršilca dejanja** ter **nosilca dejanja/stanja/lastnosti (Nd/s/1)** lahko objedno mesto zasedejo vse udeleženske vloge, prednostna razvrstitev pa je: prizadeti/razmerni/vsebinski/pojavni predmet dejanja (Pr/Ra/Vs/Pod), sredstvo dejanja (Sd), cilj dejanja (Cd), rezultat dejanja (Rd); pri vseh pa neprednostne vloge, ki so lahko pomenskoskladenjsko obvezne ali neobvezne, zasedejo prostorski in časovni udeleženci, npr. *pripravljanje (De) športnikov (Prd)/napitkov (Rd)*, *igranje (De) nogometa (Vsd) s prijatelji (Rad) za nagrado (Cd)*, *igranje (De) hokeja (Vsd) na travi (Md) z žogico (Sd)*; *bivanje (De/St) doma (Md)*, *obseg (St) romana (Vss)*, *pripadnost (St) zemlje (Prs) obdelovalcu (Ras)*, *obstojnost (L) barv (Vss) proti vlagi (Ras)*; *igralec (Vd) sonate (Vsd) na klavir (Rad)*, *prebivalec (Nd/s) bloka (Md/s)*, *rastje (Np/s) v močvirju (Mp/s)*, *hudič/hudobec (Nl) do najbližnjih (Ral)*. Pri **jedrnih Pd** imata objedno mesto najpogostejše sredstvo dejanja (Sd) ali cilj dejanja (Cd), redkeje vsebinski, prizadeti ali razmerni predmet dejanja (Vsd/Prd/Rad), npr. *iskalnik (Pd) z elektromagnetom (Sd) za kable (Cd)*, *igralo (Pd) s krogi (Sd) za gunganje (Cd)*, *spravljalnik (Pd) žita (Prd)*, *nadzorstvo (Pd) nad tržiščem (Rad)*. Pri **jedrnih Rd** ima objedno mesto sredstvo dejanja (Sd) ali snov, redkeje vsebina dejanja (Vsd), npr. *izdelek (Rd) z roko (Sd) iz kovine (Vsd)*, *proizvod (Rd) iz kovine (Vsd) od kovačev (Rad)*; pri **jedrnih Sd** ima objedno mesto cilj dejanja (Cd), npr. *igrača (Sd) za odrasle (Cd)*.

Tudi **Pd**, **Rd** in **Sd** imajo neprednostne udeleženske vloge: mesto dejanja (Md), izhodiščno/ciljno mesto dejanja (IM/CMd), čas dejanja (Čd), izhodiščni/ciljni čas dejanja (IČ/CCd).

Pd, Rd in Sd so z De pomensko metonimično povezani, medtem ko se Vd (ki lahko združuje neaktualni De in V/Nd) in De zaradi vzročno-posledične povezave v okviru prisojevalnega razmerja pomensko izločujeta. Na sinkretično povezovanje oz. združevanje 'dejanja' (De) z 'vršilcem dejanja' (Vd) opozarjajo tudi prilastkovna določila ob samostalniku s pomenom 'vršilca dejanja' (Vd), ko pretvorbena lahko modificirajo povedkov glagol, npr. *možni kandidat Tone – Tone je možni kandidat – Tone bi lahko kandidiral* (o tem prim. Grepl 1987: 152).

2.3.1.1.1 Združevanje ali sinkretizem udeleženskih vlog kot vezljivostno pomemben pomenskoskladenjski pojav.

2.3.1.1.1.1 Izglagolski jedrni samostalni kot vršilec dejanja (Vd) lahko združuje dejanje (De) in vršilca oz. nosilca dejanja (V/Nd) v (De ∩ V/Nd) in tako dokazuje možnost izražanja prave svojine do predmeta dejanja (Pd), npr. *znančev svetovalec* (< svetovalec (od) znanca / svetovalec znancu < kdor svetuje znancu – to pravosvojilno razmerje je pretvorba vezave). Pravo svojino do predmeta lahko izraža tudi nosilec stanja (Ns), npr. *sestrin mož* (< mož (od) sestre / sestri mož < sestra ima mo-

ža). V nasprotju z izglagolskim Vd pa se samó dejanje (De) ali stanje/lastnost (St/L) s samó prisojevalnim razmerjem lahko pretvarja le v nepravo svojilno razmerje, npr. *delavčevo služenje* (< služenje delavca < delavec služi) ali *delavčeva pripravljenost/prijaznost* (< pripravljenost/prijaznost delavca < delavec je pripravljen/prijazen).

2.3.1.1.1.2 Izglagolski jedrni samostalni v udeleženski vlogi rezultata dejanja (Rd), ki je obenem končna fazna stopnja dejanja (De_{FK}), pričakovano združuje dejanje (De) in predmet dejanja (Pd) v ($De \cap Pd$), kar potrjujejo tudi skladijske podstave za besedotvorni pomen Rd, npr. *izpis* < |to, kar| izpiše|Ø| s pomensko podstavo 'izpisati kaj'.

2.3.1.1.1.3 Izglagolski jedrni samostalni kot sredstvo dejanja (Sd) pa lahko s pomensko sestavino 'samodelovanja' združuje še udeleženski vlogi povzročitelja dejanja (Pvd) in nosilca dejanja (Nd), npr. *celilno mazilo* (< mazilo za celjenje < mazilo, ki celi), enako še *mehčalno sredstvo*. Samo nosilec dejanja (Nd) pa je vključen pri prevoznih sredstvih, npr. *dostavno vozilo* (< vozilo za dostavo < vozilo, s katerim se dostavlja).

2.3.1.2 Po posamostaljenju stavkov v glagolniškojdrne besedne zveze sledi popridevljenje, ko se prisojevalno razmerje pretvori v razmerni (nepravi svojilni) obglagolniški pridevnik, vezavno in primično razmerje pa se pretvorita v vrstna pridevnika.

V okviru pretvorb leve vezljivosti se v obglagolniškojdrni nepravi svojilni dejanjski/stanjski pridevniki ($Sp_{d/s}$) praviloma popridevljajo najtipičnejše osebkove udeleženske vloge kot vršilec/povzročitelj/pobudnik dejanja (Vd/Pvd/Pbd), za katere je značilna kategorija živosti, ki izraža potencialno samovzročnost. Pri posamostaljenem stanju/procesu (St/Pro) sta zaradi neprehodnosti glagolov nedvoumni rodilniška raba osebkove udeleženske vloge nosilca stanja (Ns) in popridevljena raba predvsem nosilca procesa (Np). Nosilec dejanja/stanja/lastnosti ($Nd/s/l$) pa se obvezno popridevlja le, če je hkrati tudi povzročitelj dejanja/stanja/lastnosti ($Nd/s/l \cap Pvd/s/l$), npr. *Janez se premika* > *Janezovo premikanje* (proti npr. *premikati Janeza* > *premikanje Janeza*), *Janez je vztrajen* > *Janez ima vztrajnost* > *Janezova vztrajnost*.

To, da se vrstni pridevniki kot pretvorniki **desnovezljivostnih razmerij** ob jedrnih izglagolskih samostalnikih z različnimi besedotvornimi pomeni različno prednostno razvrščajo, je bilo že ugotovljeno (Vidovič Muha 1981).

2.3.1.2.1 Vezljivostne vloge glagolskih predložnih morfemov se kažejo v tem, da vezavnovezljivi predložni morfem, v nasprotju z vezavnodružljivim predložnim morfemom, zahteva ureditev vseh obveznih desnih udeleženskih vlog in s tem tudi s strukturnoskladijskega vidika popolno izraženost vseh skladijsko obveznih določil. Neutemeljene izpuste, npr. izpust z dejanjem prizadetega predmeta, potrjujejo tudi pretvorbe, npr. *dajanje Janeza otroka za pastirja*, *dajanje Janeza hrane za pastirja* (*Janezovo dajanje otroka/hrane za pastirja*) – drugi rodilnik (od leve proti desni: *otrok/hrana*) ima zaradi sporočilne izpopolnitve besedne zveze, ki jo zahteva prosti predložni glagolski morfem, npr. *za*, udeležensko vlogo prizadeto. Izpust enega od rodilnikov povzroči tudi pomensko spremembo: *dajanje Janeza za pastirja* / *dajanje hrane za pastirja*.

2.3.1.2.1.1 Predložni glagolski morfem izpostavi obvezno pomensko- in strukturnoskladijsko vlogo prizadetega z dejanjem (Prd). Dodatni posredni dokaz, da so predložni glagolski morfemi del glagolskega pomena je tudi to, da so v težnji za ohrani-

tev glagolskega pomena (z njegovo prehodnostjo) včasih izraženi šele s pretvorbo npr. *ke-sati se (zaradi) grehov* – *kesanje zaradi grehov*, *udeležiti se česa* – *udeležba pri čem*.

2.3.1.2.1.2 Neleksikalizirani predložni izglagolski (udeleženski) morfem je določen predvsem z udeležensko vlogo, ki jo predvideva glagolski priložnostni skladenjski pomen. Najbolj jasni primeri za izglagolske (udeleženske) predložne morfeme se pri pretvorbi pokažejo z označevanjem osebkovih udeleženskih vlog, npr. *Janez in prijatelj se pogovarjata* – *Janez se pogovarja s prijateljem* – *pogovarjanje/pogovor Janeza s prijateljem* – *Janezovo pogovarjanje/Janezov pogovor s prijateljem*). Udeleženska vloga vršilca dejanja je namreč samoumevna že z vidika glagolskega dejanja.

2.3.2 Pomenskohierarhična vezljivostna mreža glagolov (primarnih > temeljnih > specializiranih), ki skupaj z izglagolskimi tvorjenkami predstavlja celotno glagolsko vezljivost. Z vezljivostnega vidika vseh treh pomenskohierarhičnih skupin je pomembna prekrivnost pomenskosladdenjskih vezljivostnih formul.

Legenda

osnovna bivanjska razmerja:

+/-	vzpostavitev/ukinitve razmerja/stanja	
E ⁺ /E ⁻	eksistenca +/-	
T	prehajanje s spremembo	
POS	položaj	poslovenjene krajšave:
L	usmerjana lokacija (mesto/kraj)	M/IM/CM
LC	sonahajanje/sopojavnost (natančnejše mesto)	M _{so}
P	pripadnost	P
K	kvalifikacija/lastnost	L
S	razumevanje	S
D/M	rekanje(D)/mišljenje(M)	R/M
RD/M	reagiranje (R) na rekanje (D)/mišljenje (M)	R'/M'

vrsta dejanj

d	dejanje
dog	dogodek
s	stanje
p	proces

posamostaljeni pomeni v okviru povedja

De	dejanje
Dej	dejavnost
St	stanje
Pro	proces

za strukturnoskladenjsko vezljivost

Glag	glagol
Glag _p	glagolski primitiv
Mo	morfem (oznaka ob predlogih kot prostih glagolskih morfemih)
Sam ₁₋₆	samostalni (1–6 skloni)
Prid _{k/v}	pridevnik (kakovostni/vrstni)
Prisl _{k/č/n/kol}	prislov (kraja/časa/načina/količine)
'	pri Sam ₁₋₆ /Prid _{k/v} /Prisl _{k/č/n/kol} označuje neudeleženska povedkova določila
Povdk	povedkovnik

2.3.2.1 Primitiva za stanje in netvorne procese/dogajanja/dejanja

1 BITI kot polnopomenski glagol obsega vse splošnobivanjske, splošnorazmerne in splošnodelovalne okoliščine:

1.1 Pomen 'obstajati': (*Tukaj*) je jama – (*Tukaj*) ni jame, *Je iz kamna/iz delov/iz sestavin*:

$\text{Sam}_1|\text{xNs}/\text{p } \check{z}^{+/-}| + \text{Glag}|\text{E}^+|$;
 $\text{Sam}_1|\text{xNs}/\text{p } \check{z}^{+/-}| + \text{Glag}|\text{E}^+| (+ \text{Prisl}_{k/\varepsilon}|\text{yM}/\check{\text{C}}\text{s}/\text{p}| / \text{p} \cap \text{Sam}_5|\text{yM}/\text{Ras}/\text{p}|)$;
 $\text{Sam}_1|\text{xNs } \check{z}^{+/-}| + \text{Glag}|\text{POS}/\text{M}_{\text{so}}|\text{s}| + \text{p} \cap \text{Sam}_2|\text{yVss } \check{z}^-|$.

1.2 Pomeni: – 'nahajati se', 'imeti', 'udeleževati se': *Hiša je sredi polja, Drva so na dvorišču, Za gozdom je travnik, Otroci so doma, V vodi je kisik, V knjigi so napa-ke, Domači so na zabavi*: $\text{Sam}_1|\text{xNs}/\text{p } \check{z}^{+/-}| + \text{Glag}|\text{POS}/\text{M}_{\text{so}}|\text{s}/\text{p}| + \text{Prisl}_k / \text{p} \cap \text{Sam}_{2,4-6}|\text{yMs}/\text{p}/\text{Ras}/\text{p } \check{z}^-|$.

1.3 Pomena 'dogajati se, vršiti se': (*Tedaj*) je bila vojna – (*Tedaj*) ni bilo vojne, (*V Kamniku*) je bil semenj; *Proslava bo (v nedeljo)*:

$\text{Sam}_1|\text{Np}/\text{d}/\text{dog}/\text{s}| + \text{Glag}|\text{E}^+|$;
 $\text{Sam}_1|\text{xVd}/\text{Ns}/\text{p}/\text{d}/\text{dog } \check{z}^{-/+}| + \text{Glag}|\text{Msos}/\text{p}/\text{d}/\text{dog}| (+ \text{Prisl}_{\varepsilon/\text{k}/\text{n}/\text{kol}} / \text{p} \cap \text{Sam}_{2-6}|\text{yM}/\check{\text{C}}/\text{IM}/\text{IC}/\text{CM}/\check{\text{C}}/\text{Po}/\text{N}/\text{wL}/\text{S}/\text{Ra}/\text{Vs}/\text{p}/\text{d}/\text{dog } \check{z}^{-/+}|)$.

2 BITI kot slovničnofunkcijsko jedro oz. kot vez lahko ohrani le stanjskoposledično označevalno vlogo: *Mož je poštenjak/učitelj; Širina je trojna; Kruh je pečen/vroč/otrdel; Dekle je večje angleščine/dolžna veliko denarja, Tu mu ni dobro, Z njim je dolgčas, Tema je bilo*: $\text{Sam}_{1,3,6}|\text{xNs}/\text{p } \check{z}^{+/-}| + \text{Glag}_p(\text{Mo}) + \text{Sam}_1' / \text{PridSam}_{2-5}'/\text{Prid}_k' / \text{Prisl}_n'/\text{Povdk}/\text{wL}|$.

2.1 Predložnomorfemska raba izpostavi zveze kot *biti brez pameti, biti od brata, biti proti razvoju, biti ob imetje, biti za napredek, biti s šibkimi* ipd.: $\text{Sam}_1 + \text{Glag}_p\text{brez}/\text{od}/\text{proti}/\text{ob}/\text{za}/\text{z}/\text{s} + \text{Sam}_{2-4,6}|\text{wL}|$.

2.2 Naklonska raba: $\text{Sam}_3|\text{Ns}/\text{p}| + \text{Glag}_p(\text{Mo}) + \text{Prisl}_k + \text{Nedol}$: *Tu mu je biti*.

2.3 Brezosebna raba izraža priložnostne opredelitve že obstoječega stanja, ki pa je izhodišče za razvoj pripadnostnih pomenov /ne/prave svojine: $\text{Glag}_p\text{3os} + \text{Sam}_1' / \text{Prisl}_n'/\text{Povdk}/\text{wL}|$: *Bilo je mraz/škoda/čudno/prav*.

Glagolu BITI je pomenskosladijsko blizu IMETI (pripadnost < sonahajanje): – predvsem s prostorsko-časovnim pomenom in zato z obveznovezljivim prislovnim določilom: *V vodi imamo veliko živih bitij, publ. Na desni strani imamo hrib, ne levi pa reko; Imela bosta otroka, Prejšnji mesec je imela otroka*: $\text{Sam}_1|\text{xNs}/\text{p } \check{c}^{+/-}| + \text{Glag}|\text{E}^+ + \text{P}| + \text{Sam}_4|\text{yRa}/\text{Vs}/\text{s}/\text{p } \check{z}^{+/-}/\check{\text{c}}^-| + \text{p} \cap \text{Sam}_5|\text{zMs}/\text{p } \check{z}^+ \check{c}^{-/+}| / \text{Prisl}_{k/\varepsilon}|\text{zMs}/\text{p}/\check{\text{C}}\text{s}/\text{p } \check{z}^{+/-}|$; $\text{Sam}_1|\text{xNs}/\text{p } \check{c}^+| + \text{Glag}(|\text{E}_F + \text{P} \cap (\text{L}^- \text{T } \text{L}^+)| + \text{Sam}_4|\text{yRas } \check{c}^+|$.

1 Pravo svojilno razmerje je izraženo v: *Ima avtomobil/hišo/tri konje/veliko knjig, Ima malo/veliko; Pri sosedu imajo čebele*: $\text{Sam}_1|\text{xNs}/\text{p } \check{c}^+| + \text{Glag}|\text{P}| + \text{Sam}_4|\text{yRas } \check{z}^-|$;
 1.1 $\text{Sam}_1|\text{xNs}/\text{p } \check{c}^+| + \text{Glag}|\text{P}| + \text{Sam}_4|\text{yRas } \check{z}^+ \check{c}^-|$.

2 Nelastninska razmerja (stanjska) svojina je v: *Ima dosti gradiva, Trgovina ima dovolj praška; Ima brata/ljubico/direktorja/tekmeča*: $\text{Sam}_1|\text{xNs}/\text{p } \check{c}^+| + \text{Glag}|\text{P}| + \text{Sam}_4|\text{yRas } \check{z}^-|$;

2.1 $\text{Sam}_1|\text{xNs}/\text{p } \check{c}^+| + \text{Glag}|\text{P}| + \text{Sam}_4|\text{yRas } \check{c}^+|$.

3 Sestavnolastnostni pomen označuje nelastninsko pravo sestavno svojino: *Voda ima precej kalcija, Katere sestavne dele ima celica, Zakon nima take določbe*: $\text{Sam}_1|\text{xNs}/\text{p } \check{z}^{+/-}| + \text{Glag}|\text{P}| + \text{Sam}_4 / \text{Prid}_{\text{kol}}\text{Sam}_2|\text{yVss } \check{z}^-|$.

4 Oslabljeni oz. pomožniški pomeni imeti so v *Ima nizke/visoke dohodke, Ima podpora/pokojnino, Ima preveč kilogramov/petdeset let*: $\text{Sam}_1|\text{xNs}/\text{p } \check{z}^{+/-}| + \text{Glag}_p|\text{P}| + \text{Sam}_4'/\text{Prid}_{\text{kol}}\text{Sam}_2|\text{wL}|$.

4.1 Oslabljeni pomen izraža tudi 'lastnost' in 'razmerja': *Ima dolge, skodrane lase, Ima stroj v popravilu, Orodje ima v redu, Ima kaj v lastni/v najemu; Ima ga za poštenega/hlapca*: $\text{Sam}_1|\text{xNs/p } \check{c}^+| + \text{Glag}_p|\text{P}|\text{Mo}_{v/na} + \text{Sam}_4|\text{yRas } \check{z}^{+/-}| + \text{Sam}_5|\text{wL}|$;

4.1.1 $\text{Sam}_1|\text{xNs/p } \check{c}^+| + \text{Sam}_4|\text{yRas } \check{z}^{+/-}| + \text{Glag}_p|\text{P}|\text{Mo}_{za} + \text{Prid}_k'/\text{Sam}_4|\text{wL}|$.

4.2 Z oslavljenim IMETI je izražena tudi naklonska raba 'morati', 'moči', 'želeti si': *Vlak ima vsak čas odpeljati, Ima se zahvaliti za pomoč, Imaš za posoditi tisoč dolarjev, Ima to za narediti, Ima ga za vprašati; Ima me, da bi ga vprašal; Ti čevlji me imajo*: $\text{Sam}_1|\text{xNs/p } \check{c}^+| + \text{Glag}|\text{Naklon}(\text{se})/\text{za} + \text{Nedol}/\text{Sam}_4'/\text{Sda}'|\text{wL}| + p \cap \text{Sam}_4/\text{Prisl}_k|\text{yMs/Ras } \check{z}^- \text{ abstr./konkr.}|$;

4.2.1 $\text{Sam}_1|\text{xNs/p } \check{c}^+| + \text{Glag}|\text{Naklon}| + \text{Sam}_4|\text{yRas } \check{z}^-|$.

4.3 Naklonski *imeti se* je uporabljen pogovarjalno s strukturnoskladenjsko obveznim prislovnim določilom: */Dobro/Slabo/ se ima, Ta se ima /kot še nikoli/*: $\text{Sam}_1|\text{xNs/p } \check{c}^+| + \text{Glag}|\text{Naklon}|\text{se} /+ \text{Prisl}_n = \text{sklad. obvezni modifikator/}$.

2.3.2.1.1 Temeljni glagoli stanja/procesa, za katere je tipična delna desna pomenskoskladenjska vezljivost – le z nekaterimi desnovezljivimi pomeni v okviru iste glagola.

1 Nosilni temeljni glagol stanja/procesa je *bivati*: *Bival je v isti hiši/na deželi/pri teti (Ms/p), Biva umetnost (Ras/p), Biva iz bistvenih sestavin (Vss)*. Pomenskoskladenjske možnosti so:

$\text{Sam}_1|\text{Np/d/dog/s}| + \text{Glag}|\text{E}^+|$: *Bival je kralj, Bivala so znamenja*;

$\text{Sam}_1|\text{xVd/Ns/p } \check{z}^{-/+}| + \text{Glag}|\text{POS}/\text{M}_{so}/\text{p}| + \text{Prisl}_k / p \cap \text{Sam}_{2,4-6}|\text{yMs/p } \check{z}^{-/+}|$: *Biva doma, Tedaj je bival tam/na deželi/v Pivki/sredi polja/pri teti*;

$\text{Sam}_1|\text{xNs/p } \check{z}^{+/-}| + \text{Glag}|\text{POS}/\text{M}_{so}/\text{s}| + p \cap \text{Sam}_2|\text{yVss } \check{z}^-|$: *Biva iz več delov*;

$\text{Sam}_1|\text{xNs/p } \check{c}^+| + \text{Glag}|\text{M}_{so}/\text{p}| + \text{Sam}_4|\text{yRas/p } \check{z}^- \text{ abstr.}|$: *Biva/Živi umetnost, Drži objubo*.

2 Nosilni temeljni glagol za telesna in duševna razmerja/odnose je *čutiti* – 'zaznavati, predvidevati s čutili' *Čuti pod prsti utripanje (Vss/p) žile, Psi so čutili ljudi/potres (Ras/p), Čutila je bližino/nevarnost (Ras/p)*, 'ugotavljati z zavestjo prisotnost česa' *V zraku se čuti pomlad (Ras/p)*:

$\text{Sam}_1|\text{xNs/p } \check{z}^+| + \text{Glag}|\text{E}^+ + \text{P}| + \text{Sam}_4|\text{yRa/Vs/s/p } \check{z}^{+/-}/\check{c}^-|| + p \cap \text{Sam}_5|\text{zMs/p } \check{z}^+ \check{c}^-| / \text{Prisl}_{k/\check{c}}|\text{zMs/p}/\check{\text{Cs}}/\text{p } \check{z}^{+/-}|$;

$\text{Sam}_1|\text{xNs/p } \check{c}^+| + \text{Glag}(|\text{E}_F + \text{P} \cap (\text{L}^- \text{ T } \text{L}^+)| + \text{Sam}_4|\text{yRas } \check{z}^{+/-}|$.

Sklonska predstavitev udeleženskih vlog za glagole stanja in procesa (sonahajanje/sopojavljanje): – $\text{Mna}/\text{v}/\text{pri}/\text{ob}/\text{po} = \text{mesto}/\text{čas stanja/procesa (Ms/p)}/\check{\text{Cs}}/\text{p}$ ob polnompomenskem BITI^{1,2,3}: *bivati/živeti/rasti/stati/ostati/obdržati se na deželi/v mestu/ob jezeru/po celini ipd.*), – $\text{Oza}/\text{pred}/\text{nad}/\text{pod}/\text{med} = \text{mesto}/\text{čas stanja/procesa (Ms/p)}/\check{\text{Cs}}/\text{p}$: *bivati/stati/tičati/zijati/sloneti ipd.*), – T skozi/čez = mesto stanja/procesa (Ms/p): *tičati/zijati/sloneti ipd.*), – $\text{T} = \text{razmerni predmet stanja/procesa/dejanja (Ras/p/d)}$: *bivati svet/umetnost ipd.*), – $\text{Riz} = \text{izhodiščno mesto stanja/procesa (IMs/p)}$: *zijati ipd.*), – $\text{Riz} = \text{vsebina stanja/procesa (Vss/p)}$: *obstajati iz več delov ipd.*).

2.3.2.1.1.1 Specializirani in višji specializirani glagoli telesno-duševnega stanja/procesov

Z istimi udeleženskimi vlogami kot pri temeljnih stanjskih glagolih se oblikujejo pomenskoskladenjske vezljivostne formule za:

– Stanje, sonahajanje/sopojavljanje – *biti*: $\text{Sam}_1|\text{xNs/p } \check{z}^{+/-}| + \text{Glag}|E^+| (+ \text{Prisl}_{k/\check{c}}|\text{M}/\check{C}_{s/p}| / p \cap \text{Sam}_5|\text{yM/Ras/p}|); \text{Sam}_1|\text{xNs/p } \check{z}^{+/-}| + \text{Glag}|\text{POS/M}_{so}/p| + \text{Prisl}_k / p \cap \text{Sam}_{2,4-6}|\text{yMs/p } \check{z}^-|$.

Po pomenskoskladenjski vezljivosti se ločujejo: desno obveznovezljivi: *prebivati*, *stanovati* (*Prebiva/Stanuje v bloku/na deželi/pod goro (Ms/p)*); desno neobveznovezljivi: *bedeti* (*Bedi (pri mrliču/nad otroki (Ms/p))*), *gladovati* (*Gladuje (več dni (Čs/p))*); desno nevezljivi: *biseriti se* (*Vino se biseri*), *cmerati se* (*Cmeri se*).

– Poleg sonahajanja/sopojavnosti še pripadnost – *imeti*: $\text{Sam}_1|\text{xNs/p } \check{c}^+| + \text{Glag}|E^+ + P| + \text{Sam}_4|\text{yRa/Vs/s/p } \check{z}^{+/-}/\check{c}^-| + p \cap \text{Sam}_5|\text{zMs/p } \check{z}^+ \check{c}^{-/+}| / \text{Prisl}_{k/\check{c}}|\text{zMs/p}/\check{C}_{s/p} \check{z}^{+/-}| / p \cap \text{Sam}_{4/5}|\text{zCd } \check{z}^{-/+} \text{ abstr.}^{+/-}|$: *Koprneti po kom/čem*; $\text{Sam}_1|\text{xNs/p } \check{c}^+| + \text{Glag}|E_F + P| \cap (\text{L}^- \text{ T } \text{L}^+)(\text{se}) + \text{Sam}_{4(2)}|\text{yRas } \check{c}^+| + p \cap \text{Sam}_5|\text{zRas/p } \check{z}^- \cap \text{zMs/p}|$: *Boji se staršev*, *Goji konopljo (na vrtu)*, *Norčevati se iz njega*; $\text{Sam}_1|\text{xNs/p } \check{z}^{+/-}| + \text{Glag}|P(\text{se}) + \text{Sam}_4 / \text{Prisl}_{ko}(\text{Sam}_2)|\text{yVss/p } \check{z}^-|$: *Sovražiti (se)*, *Ljubiti tri dni/celo leto*; $\text{Sam}_1|\text{xNs/p } \check{c}^+| + \text{Glag}|\text{Naklon/se } /+ \text{Prisl}_n = \text{obvez. modifikator/}$: */Zelo/Upravičeno/ se jezi*.

Po pomenskoskladenjski vezljivosti se ločujejo:

– desno obveznovezljivi: *mraziti* (*Mrazi ga (Ras/p)*), *obžalovati* (*Obžaluje dejanje (Vss/p)*); desno neobveznovezljivi (v okroglem oklepaju): *čustvovati* (*Vsak čustvuje (svet (Vss/p))*), *šobiti se* (*Šobila se je (nad položajem (Ras/p))*).

2.3.2.1.2 Temeljni glagoli netvornih dogajanj in procesov so označeni glede netvorno udeležbo osebk.

Izpostavljajo osebek kot nosilca procesov/dogajanja (xNp/dog) in a) označujejo netvorne splošne procese (*dogajati se*, *goditi se*, *potekati*, *vršiti se*, *izvrševati se*, *trajati*, *nadaljevati se* ipd.: $\alpha\text{Pvd}/\text{dog}/p/\alpha\text{Nd}/\text{dog}/p (\text{xE}^+)$) in b) dogodke in pojave (*pripetiti se*, *pojavititi/pojavnjati se*, *prikazati/prikazovati se*, *nastati/nastajati*, *postati/postajati*, *propasti/propadati*, ipd.).

Polnopomenski BITI uvaža udeležensko vezljivost s pomensko-skladenjsko možnostjo: $\text{Sam}_1|\text{xNp}/d \check{z}^-| + \text{Glag}|\text{M}_{so}/d(\text{se}) (+ \text{Prisl}_{\check{c}/k/n} / p \cap \text{Sam}_{2-6}|\text{yM}_{p/d}/\check{C}_{p/d}/\text{IM}_{p/d}/\text{I}\check{C}_{p/d}/\text{CM}_{p/d}/\text{C}\check{C}_{p/d}/\text{Po}_{p/d}/\text{N}_{p/d}/\text{Ra}_{p/d}/\text{Cp}/d)|$: *dogajati se*, *potekati*, *nastajati*, *pojavnjati se*, *izginjati*, *minevati*.

2.3.2.1.2.1 Faznost netvornega dogajanja/procesa

Nadpomenki sta DELATI SE, POSTAJATI. Fazni nadpomenki pa sta POSTATI (nadpomenka 'začenjalnosti': 'narediti se/začeti biti') in DOBITI (< 'začeti imeti'). Pomenskoskladenjske možnosti za neudeležensko vezljivost *posta/ja/ti* – *delati/narediti se*, npr.:

– *posta/ja/ti*: $\text{Sam}_1|\text{xNs/p } \check{c}^+| + \text{Glag}_p|E_F \cap (\text{L}^- \text{ T } \text{L}^+)| + \text{Sam}_1'|\text{wNs/p } \check{c}^+|$: *Postal je samotar*; $\text{Sam}_1|\text{xNs/p } \check{z}^{+/-}| + \text{Glag}_p|E_F \cap (\text{L}^- \text{ T } \text{L}^+)| + \text{Prid}_k|\text{wL}|$: *Postal je domišljav/porozen*;

– *delati se* v pomenih:

a) 'biti v stanju nastajanja': $\text{Sam}_1|\text{xNp } \check{z}^-| + \text{Glag}_{pse}|F(E/\text{L}^- \text{ T } E/\text{L}^+)|$: *Mrak se dela*; $\text{Sam}_1|\text{xNp } \check{z}^+| + \text{Sam}_3|\text{yNp } \check{z}^{+/-}| + \text{Glag}_{pse}|F(E/\text{L}^- \text{ T } E/\text{L}^+)|$: *Bula se mu dela*;

b) 'kazati določeno stanje ali lastnost, ki v resnici ne obstaja': $\text{Sam}_1|\text{xNs/p } \check{c}^+| + \text{Glag}_{pse}|E_F \cap (\text{L}^- \text{ T } \text{L}^+)| (+ \text{Sam}_3|\text{yRas/p } \check{c}^+)| + \text{Sam}_4'/\text{Prid}_k|\text{wL}|$: *Dela se (mu) prijatelj/bolnega*; $\text{Sam}_1|\text{xNp } \check{z}^{+/-}| + \text{Glag}_{pse}|E_F(\text{L}^- \text{ T } \text{L}^+)| + \text{Sam}_4'|\text{wL}|$: *Dela se norca*.

2.3.2.2 Podskupina temeljnih glagolov so **elementarni glagoli**, ki združujejo in kombinirajo pomene primitivov BITI in DELATI (s faznimi podpomenkami *posta-/ja/ti, delati/narediti se*), zato vključujejo tako osnovne glagole netvornih procesov/dogajanj/stanj kot osnovne glagole tvornih procesov/dejanj, ki skupaj zaobjamejo vse udeleženske vloge.

V tej skupini glagolov je upoštevan tudi dinamični pomen glagola BITI. Osebek je pri a) netvornih procesih/dejavnostih nosilec dogajanja/procesa/stanja/lastnosti (Nd/p/s/l), pri b) tvornih procesih/dejavnostih pa povzročitelj in vršilec dejanja/procesa/stanja/lastnosti (Pv/Vd/p/s/l). Skupina glagolov netvornih procesov/dogajanj/stanj ima obveznovezljive okoliščine.

2.3.2.3 Primitiv za tvorne procese/dogajanja/dejanja:

a) Tvorno delovanje pokriva primarni glagol DELATI.

1 Pomensko najobsežnejši splošni/neaktualni pomen označuje 'delovanje': 'zavestno uporabljati telesno in duševno energijo': *Delajo in počivajo, /Vse življenje/cel dan/od jutra do večera/ dela, /Pridno/težko/ delajo, Dela /v tovarni/*. Širokopomenska raba pa vsaj deloma omeji število udeležencev in tako blokira desno skladiščno vezljivost, tudi v primerih nečloveškega vršilca oz. nosilca dejanja, npr. v pomenu 'biti v delovnem stanju': *Motorji delajo, Srce je začelo delati, Pošta/Tovarna ne dela*: $\text{Sam}_1|\text{xNd} \check{z}^{+/-}| + \text{Glag}; \text{Sam}_1|\text{xPvd} \check{z}^{-/+}| + \text{Glag}^{-/+} \text{p}_{z/s} \cap \text{Sam}_6 / \text{p}_{na} \cap \text{Sam}_4|\text{yPrd/Rad/Vsd} \check{z}^{+/-}| / \text{Prisl}_n|\text{yNd}| = \text{modifikator/}; \text{Sam}_1|\text{xVd} \check{c}^{+}| + \text{Glag} / + \text{Prisl}_n|\check{e} / \text{p} \cap \text{Sam}_2 \cap \text{Sam}_2|\text{wNd}/\check{C}d| / \text{p} \cap \text{Sam}_5|\text{zMd} \check{z}^{-}| = \text{modifikator/}.$

1.1 Določnejši/aktualnejši pomen označuje 'vrsto dejanja' in zahteva obveznovezljivo prislovno določilo. Pri *kulturno/politično delati* se obveznovezavni neleksikalizirani izglagolski predložni morfem odkriva s pretvorbami kot *delati v kulturi/politiki*, leksikalizirani predložni morfem pa je izražen v pomenih 'nasprotovanja' (*delati proti okupatorju*), 'usmerjanja' (*delati z mladino*), 'prizadevanja' (*delati za odpravo zaostlosti*), 'prispevanja' (*delati v korist človeštva*), 'sodelovanja' (*delati pri društvu, delati v organizaciji*): $\text{Sam}_1|\text{xVd} \check{c}^{+}| + \text{GlagMo}_{v/za/z/s//pri/proti} + \text{Sam}_{3-6}|\text{yCd/Vsd} \check{z}^{-} / \text{yRad/Prd} \check{c}^{+}|.$

1.2 Pomen 'ukvarjanja s konkretno dejavnostjo' izpostavlja obvezno vezavo: *Dela v trgovini, Dela pri računalnikih, Delajo s kemikalijami/s knjigami/s stroji, Dela kot skladiščnik; Rože delajo popke, Žene delajo okraske*: $\text{Sam}_1|\text{xVd} \check{c}^{+}| + \text{GlagMo}_{v/pri/z/s} + \text{Sam}_{5-6}|\text{yMd/Sd/Vsd} \check{z}^{-}|; \text{Sam}_1|\text{xPvd} \check{z}^{+/-}| + \text{Glag} + \text{Sam}_4|\text{yRd/Cd/Prd} \check{z}^{-}|; \text{Sam}_1|\text{xNd} \check{z}^{+/-}| + \text{Glag} + \text{Sam}_4|\text{yRd} \check{z}^{-/+}|.$

2 Pomen 'razmerja delovanja' označuje predmetna vezava ob prislovnem določilu načina kot (družljivem) modifikatorju: *Dela s pravopisom/na pravopisu, S knjigo/Z njo delajo kakor s cunjo/v skladu s predpisi*, še zveza s povedkovnikom: *Prav delajo*: $\text{Sam}_1|\text{xPvd} \check{z}^{-/+}| + \text{Glag} + \text{p}_{z/s} \cap \text{Sam}_6 / \text{p}_{na} \cap \text{Sam}_4|\text{yPrd/Rad/Vsd} \check{z}^{+/-}| / + \text{Prisl}_n|\text{yNd}| = \text{modifikator/}; \text{Sam}_1|\text{xVd} \check{c}^{+}| + \text{GlagMo}_{z/s} + \text{Sam}_6|\text{wVsd} \check{z}^{+/-}|; \text{Sam}_1|\text{xVd} \check{c}^{+}| + \text{Glag} + \text{p} \cap \text{Sam}_6|\text{zSd} \check{z}^{-}|.$

3 'Rezultativnost/ciljnost' označujejo pomeni 'proizvajati, izdelovati' ('smernost' je vključena v glagolu DATI): *Delajo stroje/čevlje/čipke* in 'pridobivati, napravljati': *Delajo gumi (iz kavčuka), Dela (naročniku) za denar/uslugo/kravo*: $\text{Sam}_1|\text{xVd} \check{c}^{+}| + \text{Glag} + \text{Sam}_4|\text{yRd} \check{z}^{-}| (+ \text{p}_{iz} \cap \text{Sam}_2|\text{yPr/IMd} \check{z}^{-}|); \text{Sam}_1|\text{xVd} \check{c}^{+}| + \text{Glag}(\text{Mo})_{za} + (\text{Sam}_3|\text{yPred} \check{c}^{+}|) + \text{Sam}_4|\text{yCd} \check{z}^{-/+}|.$

4 Neudeleženska povedkovodoločilna vezljivost ni nujno samo vezna. Oslabljen oz. pomožniška raba DELATI lahko deloma ohranja pomenskoskladenjska razmerja 1 'delovanja' *Delajo korake/grehe/kupčije, Dela čudeže/napake*, 2 'dejavnosti' (*Dela kot skladiščnik*), 3 'lastnosti' (*Frizura jo dela mlajšo, Cvetje dela sobo lepšo*) in 4 'odnoša' (*Dela (mu) žalost/veselje*):

4.1) $\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{+}| + \text{Glag}_p + \text{Sam}_4|\text{wL}|$;

4.2) $\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{+}| + \text{Glag}_{\text{kot}} + \text{Sam}_1|\text{wL}|$; 4.3) $\text{Sam}_1|\text{xPvd } \check{-}| + \text{Glag}_p + \text{Sam}_4|\text{yPrd } \check{+/-}| + \text{Sam}_4|\text{Prid}_k|\text{wL}|$; 4.4) $\text{Sam}_1|\text{xPvd } \check{+/-}| + \text{Glag}_p (+ \text{Sam}_3|\text{yRad } \check{+/-}|) + \text{Sam}_4|\text{wL}|$.

a₁) Dodano 'usmerjenost' procesa/dogajanja/dejanja označuje DATI:

1 'narediti/povzročiti, da kje biti': $\text{Sam}_1|\text{Pvd } \check{+}| + \text{Glag} + \text{Sam}_4|\text{yPrd } \check{-}| + p \cap \text{Sam}_2|\text{IMd}| // p \cap \text{Sam}_3|\Pi_4/\text{Prisl}_k/\text{Namen}| \text{CMd } \check{+/-}|$: *Dati denar iz denarnice, Dati knjigo na mizo*;

2 'narediti/povzročiti, da kdo imeti': $\text{Sam}_1|\text{Pvd } \check{+}| + \text{Glag} + \text{Sam}_3|\text{zPred/Prd } \check{+}| + \text{Sam}_4|\text{yPrd } \check{-}| (+ p \cap \text{Sam}_4|\text{Cd } \check{+/-}|)$: *Dati mu blago (za kaj)*;

3 'narediti/povzročiti, da kdo delati': $\text{Sam}_1|\text{Pvd } \check{+}| + \text{Glag} + \text{Sam}_3|\text{zPred/Prd } \check{+}| + \text{Sam}_4|\text{yPrd } \check{+/-}| + p \cap \text{Sam}_4|\text{Cd } \check{+/-}| \text{ abstr.}^+$: *Dati komu čas za premislek/na izbiro*.

2.3.2.3.1 Temeljni glagoli tvornih dejanj in procesov so označeni glede na tvorbo udeležbo osebka.

Vse osnovne glagolske vezljivostne pomenske skupine (omogočanja nastajanja/nastanka česa, govorjenja/razumevanja/mišljenja, ravnanja, upravljanja, ravnanja s premikanjem, spremembe lastnosti in trajanja) zaobsežejo glagoli, slovarsko označeni s široko pomenskoskladenjsko rabo.

Tovrstni glagoli izpostavljajo osebek kot izvor oz. vršilca dejanja (Vd) splošnih dejavnosti (*delati, oblikovati, izvrševati, izražati, omogočati* ipd.) ali kot polvršilca oz. t. i. procesualnega vršilca (V/Pv_{d/p}) (*priti, odhajati*) in kot procesorja oz. povzročitelja procesa (Pv_{d/p}) (*gibati se, hoditi, peti*).

Temeljni tvorni glagoli so hkrati nadpomenke **specializiranim in višjim specializiranim glagolom ravnanja/upravljanja/ustvarjanja** (s telesnim in duševnim delovanjem).

2.3.2.3.1.1 Omogočanje nastajanja/nastanka česa

Širok skladenjski pomen je slovarsko označen kot 'z delom omogočati nastajanje česa'. Temelnjimi glagoli so: *pripravljati/pripraviti (se k/h) Pripravlja se k učenju (Cd), Pripravlja slušateljem (Pred) gradivo (Cd), napravljati Napravlja otroka (Cd), Napravlja se (Prd) (za nastop (Cd))*:

$\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{+}| + \text{Glag} + \text{Sam}_4|\text{yPrd/Cd } \check{+/-}| (+ p \cap \text{Sam}_4|\text{Cd } \check{+/-}|)$; $\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{+}| + \text{Glag}_{(\text{se})}(\text{Mo})_{\text{za/na/v/k}} (+ \text{Sam}_3|\text{yPred/Cd } \check{+}|) + \text{Sam}_4|_{(2,3)}|\text{yCd/Rd } \check{+/-}|$. Navedene pomenskoskladenjske vezljivostne formule vključujejo udeleženske vloge: T = prizadeti predmet dejanja (Prd) – neživo/živo, po pretvorbi: R = prizadeti predmet dejanja (Prd) – neživo/živo; T/za/na/v (ob SE_{Prd}) = cilj/rezultat dejanja (Cd/Rd) – neživo/živo; D/k/proti = cilj dejanja (Cd) – neživo; D/k = prejemnik dejanja (Pred) – živo.

2.3.2.3.1.1.1 Specializirani in višji specializirani glagoli imajo osnovne pomenske sestavine (PS) – 'omogočanje nastajanje dejanja, tj. dejavna/tvorna udeležba' in 'ciljnost' brez poudarjanja 'premikanja'. Z istimi udeleženskimi vlogami kot temeljni glagoli 'omogočanja nastajanja/nastanka česa' oblikujejo pomenskoskladenjske vezljivostne formule:

$\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{c}^+| + \text{Glag} + \text{Sam}_4|\text{yPrd/Cd } \check{z}^{+/-}| (+ p \cap \text{Sam}_4|\text{Cd } \check{z}^{+/-}|); \text{Sam}_1|\text{xVd } \check{c}^+| + \text{Glag}_{(\text{se})}\text{Mo}_{\text{za/na/v/k}} + (\text{Sam}_3|\text{yPred/Cd } \check{c}^+|) + \text{Sam}_{4(2,3)}|\text{yCd/Rd } \check{z}^{+/-}|;$

organizirati – *Tako delo (Prd) je potrebno dobro organizirati; Organizirajo stavko/spopad/tekmovanje (Rd); Organizirajo kmete (Prd) (za sodelovanje z zadruho (Cd)); Organizirajo (jim (Pred)) prenočišče (Rd); organizirati se* – *pog. Organiziral se je k socialistom (Cd).*

Po pomenskoskladenjski vezljivosti se ločujejo: desno obveznovezljivi: *adjektivizirati* (*Adjektivizira samostalniki (Prd)*), *opredmetiti* (*Opredmetijo ideje (Cd)*), *oživiti* (*Oživijo ponesrečenca (Cd)*), *udejanjiti* (*Udejanjajo sklep (Rd)*); desno neobveznovezljivi: *spoprijeti se* (*Fantje so se spoprijeli /med seboj (Prd)/*), *vživeti se* (*Otrok se je vživl (v družino (Cd))*); desno nevezljivi: *bogateti* (*Hitro bogatijo*), *bakreneti* (*Drevje bakreni*), *babiti se* (*Babi se*).

2.3.2.3.1.2 Govorjenje, razumevanje, mišljenje

Nosilni temeljni glagoli: za telesno dejavnost je *gledati*, za duševno dejavnost so *govoriti/reči*, *misлити*. Pomensko najobsežnejši je splošni/neaktualni pomen 'zavestno uporabljati telesno in duševno energijo' s temeljnimi glagoli: *ukvarjati se* (*Ukvarja se z bolniki (Rad)/s trgovino (Vsd)*), *obravnavati* (*Obravnava problematiko (Vsd)/mladostnika (Rad)*), *uporabljati* (*Uporablja naravna bogastva/govedino (Prd)* za *preživetje/polpete (Cd)*), *zaznavati* (*Zaznava svetlobo (Rad)* s *čutili (Sd)*), *ugotavljati* (*Ugotavlja rezultate (Rad)* (z *zadovoljstvom (Rad)*)) ipd.: $\text{Sam}_1|\text{xNd } \check{z}^{+/-}| + \text{Glag}$; $\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{c}^+| + \text{Glag} /+ \text{Prisl}_{\text{n/č}} / p \cap \text{Sam}_2 \cap \text{Sam}_2|\text{wNd/Čd}| / p \cap \text{Sam}_3|\text{zMd } \check{z}^-| = \text{modifikator/}$; – v pomenu 'izpolnjevati, izvrševati, opravljati kako nalogo, delo ali aktivnost sploh' se dodaja skladdenjsko obvezno prislovno določilo načina: $\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{c}^+| + \text{Glag} /+ \text{Prisl}_{\text{n}}|\text{yNd}| / + \text{kot} \cap \text{Sam}_1 / p \cap \text{Sam}_{5-6}|\text{yNd/Sd/Vsd abstr. } \check{z}^-| = \text{modifikator /}$; – določnejši/aktualnejši pomen 'opravljati delo na določenem področju': *Govori proti okupatorju/z mladino/za odpravo zaostalosti /v korist človeštva*: $\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{c}^+| + \text{GlagMo}_{\text{v/za/z/na/na/pri/proti/o}} + \text{Sam}_{3-6}|\text{yCd/Vsd } \check{z}^- / \text{yRad/Prd } \check{c}^+|.$

Navedene pomenskoskladenjske vezljivostne formule vključujejo udeleženske vloge: $\text{T/na/za} = \text{razmerni/prizadeti predmet dejanja (Rad/Prd)}$ – živo/neživo, po pretvorbi: $\text{R} = \text{razmerni/prizadeti predmet dejanja (Rad/Prd)}$ – živo/neživo; $\text{T} = \text{vsebina dejanja (Vsd)}$ – neživo, po pretvorbi: $\text{R} = \text{vsebina dejanja (Vsd)}$ – neživo; $\text{T/za/na/v} = \text{cilj dejanja (Cd)}$ – neživo/živo; $\text{Dproti} = \text{cilj dejanja (Cd)}$ – neživo/živo; $\text{D} = \text{razmerni predmet dejanja (Rad)}$ – živo/neživo; $\text{D} = \text{prejemnik dejanja (Pred)}$ – živo; $\text{Mo} = \text{vsebina dejanja (Vsd)}$ – neživo/živo; $\text{Mpo/v/na} = \text{razmerni predmet dejanja (Rad)}$ – neživo/živo; $\text{Oz/s//za/nad} = \text{razmerni predmet dejanja (Rad)}$ – neživo/živo (ob SE); $\text{Oz/s} = \text{vsebina dejanja (Vsd)}$ – neživo (ob SE); $\text{Oz/s} = \text{sredstvo dejanja (Sd)}$ – neživo; $\text{Nedoločnik} = \text{vsebina dejanja (Vsd)}$.

2.3.2.3.1.2.1 Specializirani in višji specializirani glagoli govorenja, mišljenja in razumevanja (duševno delovanje) vključujejo 'sprejemanje in lastitev informacije' (*dokumentirati, izvedeti, dojemati, verjeti* ipd.) in 'smiselno razumevanje in odzivanje na informacijo' (*razumeti, argumentirati* ipd.) in 'oddajanje informacije' (*sporočati, pokazati, agitirati* ipd.). Imajo iste udeleženske vloge in iste pomenskoskladenjske vezljivostne formule kot temeljni glagoli 'govorenja, razumevanja, mišljenja'.

2.3.2.3.1.3 Ravnanje

Nosilni temeljni glagol je *delovati*. 'Ravnanje' ima po pričakovanju pomensko-skladenjsko najširši obseg – zajema kar tri skladienske pomene *delati* – 'ukvarjanje s konkretno dejavnostjo', 'razmerja delovanja' in 'rezultativnost'. Temeljnimi glagoli so: *ravnati* /Negospodarno/ *ravna z odpadki* (Vsd)/s *stroji* (Sd), *povzročati/povzročiti* *Jed povzroča žejo/bolezen* (Rd), *uresničevati/uresničiti* *Uresničuje načrte* (Prd), *pripravljati* *Pripravlja tekmovalce* (Prd)/*letalno* (Prd) ipd s pomenskoskladenjskimi vezljivostnimi formulami s pomenom 'opravljati delo na določenem področju': $\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{c}^+| + \text{GlagMo}_{\text{v/pri/z/s}} + \text{Sam}_{5-6}|\text{yMd-Sd/Vsd } \check{z}^-|$; in še v pomenih 'proizvajati, izdelovati': *delati stroje/čevlje/čipke* in 'pridobivati, pripravljati': *delati gumi (iz kavčuka)*; $\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{c}^+| + \text{Glag} + \text{Sam}_4|\text{yRd } \check{z}^-| (+ \text{p}_{iz} \cap \text{Sam}_2|\text{yPrd } \check{z}^-|)$; $\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{c}^+| + \text{GlagMo}_{\text{z/s}} + \text{Sam}_6|\text{wVsd } \check{z}^-|$; $\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{c}^+| + \text{Glag} + \text{p} \cap \text{Sam}_6|\text{zSd } \check{z}^-|$.

Navedene pomenskoskladenjske vezljivostne formule vključujejo udeleženske vloge: T = rezultat dejanja (Rd) – neživo, po pretvorbi: R = rezultat dejanja (Rd) – neživo; T = prizadeti predmet dejanja (Prd) – živo/neživo, po pretvorbi: R = prizadeti predmet dejanja (Prd) – živo/neživo; O = sredstvo dejanja (Sd) – neživo; O = vsebina dejanja (Vsd) – neživo.

2.3.2.3.1.4 Upravljanje

Nosilna temeljna glagola sta *delovati* in *igrati (se)*. Izpostavi se pomen 'razmerja delovanja': 'kazati do česa določen odnos, ki se izraža zlasti v dejanjih' s pomenskoskladenjsko vezljivostno formulo: $\text{Sam}_1|\text{xPvd } \check{z}^{-/+}| + \text{Glag} + \text{p}_{\text{z/s}} \cap \text{Sam}_6 / \text{p}_{\text{na}} \cap \text{Sam}_{4-5}|\text{yPrd/Rad/Vsd } \check{z}^{+/-}| / \text{Prisl}_{\text{n}}|\text{yNd}| = \text{modifikator/}$.

Temeljnimi glagoli so: *učinkovati* *Učinkuje na snov* (Prd) s *segrevanjem* (Rad), *Učinkuje na učence* (Rad) z *znanjem* (Vsd), *vplivati* *Vpliva nanj* (Rad) z *besedo* (Rad), *uvajati* *Uvaja novinca* (Rad), *Uvaja predpise* (Vsd) ipd.

Navedene pomenskoskladenjske vezljivostne formule vključujejo udeleženske vloge: T/na = prizadeti predmet dejanja (Prd) – živo/neživo, po pretvorbi: R/Tna = prizadeti predmet dejanja (Prd) – živo/neživo; T = razmerni predmet dejanja (Rad) – živo/neživo (za ob SE), po pretvorbi: R = razmerni predmet dejanja (Rad) – živo/neživo; T = vsebina dejanja (Vsd) – neživo/živo, po pretvorbi: R = vsebina dejanja (Vsd) – neživo/živo; Oz/s = vsebina dejanja (Vsd) – neživo; Oz/s = razmerni predmet dejanja (Rad) – živo/neživo.

2.3.2.3.1.4.1 Ravnanje in upravljanje združujejo specializirani in višji specializirani glagoli ravnanja/upravljanja s sonahajanjem/sopojavljanjem S tem se združujejo in kombinirajo tudi udeleženske vloge za temeljne glagole 'ravnanja', 'upravljanja' in 'netvornih dogajanj in procesov'.

Poudarjene so pomenske sestavine sonahajanja/sopojavljanja/pripadnosti, npr. *čakati* – *Pacienti čakajo zdravnika* (Ras/p), *Čaka na ugodno priliko* (Vss/p): $\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{c}^+| + \text{GlagMo}_{\text{v/pri/z/s}} + \text{Sam}_{5-6}|\text{yMd-Sd/Vsd } \check{z}^-|$; $\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{c}^+| + \text{GlagMo}_{\text{z/s}} + \text{Sam}_6|\text{wVsd } \check{z}^-|$; $\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{c}^+| + \text{Glag} + \text{p} \cap \text{Sam}_6|\text{zSd } \check{z}^-|$; $\text{Sam}_1|\text{xPvd } \check{z}^{-/+}| + \text{Glag} + \text{p}_{\text{z/s}} \cap \text{Sam}_6 / \text{p}_{\text{na}} \cap \text{Sam}_4|\text{yPrd/Rad/Vsd } \check{z}^{+/-}| / \text{Prisl}_{\text{n}}|\text{yNd}| = \text{modifikator/}$; + 'sonahajanje/sopojavljanje', ki uvaja desne obveznovozljive delovalnike in okoliščine (osebje je nosilec dejanja/stanja/procesa (Nd/s/p): $\text{Sam}_1|\text{xV/Nd/s/p } \check{z}^{-/+}| + \text{Glag}|M_{\text{so}}|\text{d/s/p}| + \text{Prisl}_{\text{k/č/n}} / \text{p} \cap \text{Sam}_{2-6}|\text{yM/IM/CM/Č/IC/ČČ/N/wL/S/Ra/Vsd/s/p } \check{z}^{-/+}|$.

‘Spremembe sonahajanja/sopojavljanja’ uvajajo desne obveznovezljive delovalnike in okoliščine (osebek je povzročitelj ali vršilec dejanja/procesa (Pv/Vd/p): *sodelovati* – *Sodelujejo z različnimi organizacijami* (Sp/d) *Sodelujejo pri knjigi/pri projektu/na predstavitvi* (Mp/d); (enako še: *reševati se*).

2.3.2.3.1.5 Ravnanje s premikanjem

Nosilna glagola sta *deti* in *vzeti*. Prevladujoča je ‘smernost’, drugotna je ‘ciljnost’ oz. ‘namenskost’. Izpostavi se *dati* v pomenu ‘napraviti, da pride kaj kam z določenim namenom a) s prislovnim določilom, b) z namenilnikom’ z navedenimi udeleženskimi vlogami in s temeljnimi glagoli: *položiti* *Položi kravam* (Pred) *seno* (Prd), *Položil je denar* (Prd) *za varščino* (Cd), *odstraniti* *Odstranil mu* (Prd) *je odlikovanja* (Prd), *Odstraniti navlako* (Prd) *z dvorišča/iz sobe* (IMd) ipd.: $\text{Sam}_1|\text{xPvd } \check{+}| + \text{Glag} + \text{Sam}_4|\text{yPrd } \check{-}^{+}| + \text{p}_{\text{v/na/k}} \cap \text{Sam}_{3-4}|\text{Prisl}_k|\text{Namen}| \text{CMd}|$; $\text{Sam}_1|\text{xPvd } \check{+}| + \text{Glag} + \text{Sam}_4|\text{yPrd } \check{-}^{+}| + \text{p} \cap \text{Sam}_2|\text{IMd}|$; $\text{Sam}_1|\text{xPvd } \check{+}| + \text{Glag} + \text{Sam}_3|\text{zPred/Prd } \check{+}| + \text{Sam}_4|\text{yPrd } \check{-}| (+ \text{p} \cap \text{Sam}_4|\text{Cd } \check{-}^{+}|)$; – in v pomenu ‘napraviti, da pride kaj na določeno mesto’: $\text{Sam}_1|\text{xPvd } \check{+}| + \text{Glag} + \text{Sam}_4|\text{yPrd } \check{-}| + \text{p} \cap \text{Sam}_4|\text{Prisl}_k|\text{CMd}|$.

Navedene pomenskoscikladenske vezljivostne formule vključujejo udeleženske vloge: T = prizadeti predmet dejanja (Prd) – neživo/živo, po pretvorbi: R = prizadeti predmet dejanja (Prd) – neživo/živo; Tna/v/nad/ob//Riz/od/do/z/s//Dk/proti = ciljno/izhodiščno mesto dejanja (CMd/IMd) – neživo/živo; Tza = cilj dejanja (Cd) – neživo/živo; D = prejemnik dejanja (Pred) – živo; D = prizadeti z dejanjem (Prd) – živo/neživo; Mpri/v = mesto dejanja (Md) – neživo/živo.

2.3.2.3.1.5.1 Specializirani in višji specializirani glagoli ravnanja/upravljanja s premikanjem vključuje a) spremembo mestnosti – transport (Pv/Vd), b) spremembo položaja (V/Nd), c) spremembo lege (Pd). Sem sodijo tudi skladenjski pomeni specializiranih glagolov ‘ravnanja/upravljanja s spremembo pripadnosti’. Udeleženske vloge in pomenskoscikladenske vezljivostne formule pa so iste kot pri temeljnih glagolih ‘ravnanja s premikanjem’: $\text{Sam}_1|\text{xPvd } \check{+}| + \text{Glag} + \text{Sam}_4|\text{yPrd } \check{-}^{+}| + \text{p}_{\text{v/na/k}} \cap \text{Sam}_{3-4}|\text{Prisl}_k|\text{Namen}| \text{CMd}|$; $\text{Sam}_1|\text{xPvd } \check{+}| + \text{Glag} + \text{Sam}_4|\text{yPrd } \check{-}| + \text{p} \cap \text{Sam}_2|\text{IMd}|$; $\text{Sam}_1|\text{xPvd } \check{+}| + \text{Glag} + \text{Sam}_3|\text{yPred/Prd/Cd } \check{+}| + \text{Sam}_4|\text{yPrd } \check{-}| (+ \text{p} \cap \text{Sam}_4|\text{Cd } \check{-}^{+}|)$.

Usmerjeno samopremikanje: $\text{Sam}_1|\text{xVd/Np/d/dog } \check{-}^{+}| + \text{Glag}| \text{M}_{\text{so}}|\text{p/d/dog} + \text{Prisl}_{k/n} / \text{p} \cap \text{Sam}_{2-6}|\text{yIM/CM/N}_{\text{p/d/dog}} \check{-}^{+}|$.

2.3.2.3.1.6 Sprememba lastnosti

Nosilni temeljni glagol je *spreminjati* (se). ‘Lastnost’ je izražena v pomenu ‘biti dejavno udeležen pri nastajanju česa’ in omogoča prehod od polnih skladenjskih pomenov v oslajljene oz. pomožniške pomene glagola. Temeljnimi glagoli so: *tvoriti* *Tvori glas* (Rd), *Vprašanje tvori jedro* (Cd), *ustvarjati* *Ustvarja dohodek* (Rd)/*stike* (Cd), *oblikovati* *Oblikuje kip* (Prd), *Oblikuje s kladivom* (Sd), *Oblikuje stavke* (Cd), *Oblikuje posode* (Cd)/*v posode* (Cd), *Oblikujejo* (mu) (Rad)) *svetovni nazor* (Rd) ipd.: $\text{Sam}_1|\text{xPvd } \check{+}^{+}| + \text{Glag} + \text{Sam}_4|\text{yRd/Cd/Prd } \check{-}|$; proti: $\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{+}| + \text{Glag}_p + \text{Sam}_4|\text{wL}|$.

Navedene pomenskoscikladenske vezljivostne formule vključujejo udeleženske vloge: T/v = rezultat dejanja (Rd) – živo/neživo (v je ob SE), po pretvorbi: R/Tv = rezultat dejanja (Rd) – živo/neživo (v je ob SE); T/v = cilj dejanja (Cd) – neživo/živo (v je ob SE); T = prizadeti predmet dejanja (Prd) – neživo/živo, po pretvorbi: R = pri-

zadeti predmet dejanja (Prd) – neživo/živo; D = razmerni predmet dejanja (Rad) – živo/neživo; Oz/s = sredstvo dejanja (Sd) – živo/neživo.

2.3.2.3.1.6.1 Specializirani in višji specializirani glagoli s splošnim pomenom spremembe v nasprotju s 'spremembami v okviru ravnanja/upravljanja' vključujejo poleg pomenske sestavine 'lastnost' tudi 'samopremikanje Vd/dog/p' in 'ciljnost'.

Z istimi udeleženskimi vlogami kot temeljni glagoli 'spremembe' združujejo pomenskosladijske vezljivostne formule temeljnih glagolov 'omogočanja nastajanja/nastanka česa' in 'ravnanja': $\text{Sam}_1|\text{xVd } \check{c}^+| + \text{Glag} + \text{Sam}_4|\text{yPrd/Cd } \check{z}^{+/-}| (+ p \cap \text{Sam}_4|\text{Cd } \check{z}^{+/-}|); \text{Sam}_1|\text{xVd } \check{c}^+| + \text{Glag}_{(\text{se})}\text{Mo}_{\text{za/na/v/k}} + (\text{Sam}_3|\text{yPred/Cd } \check{c}^+|) + \text{Sam}_{4(2,3)}|\text{yCd/Rd } \check{z}^{+/-}|; \text{Sam}_1|\text{xVd } \check{c}^+| + \text{Glag}\text{Mo}_{\text{v/pri/z/s}} + \text{Sam}_{5-6}|\text{yMd-Sd/Vsd}|; \text{Sam}_1|\text{xVd } \check{c}^+| + \text{Glag} + \text{Sam}_4|\text{yRd } \check{z}^-| (+ p_{\text{iz}} \cap \text{Sam}_2|\text{yPrd } \check{z}^-|); + \text{'samopremikanje': } \text{Sam}_1|\text{xVd/Np/d/dog } \check{z}^{+/-}| + \text{Glag}\text{M}_{\text{so/p/d/dog}} + \text{Prisl}_k / p \cap \text{Sam}_{2-6}|\text{yM/IM/CM/Ra}_{\text{p/d/dog}} \check{z}^{+/-}|.$

2.3.2.3.2 Faznost tvornega glagolskega dejanja

Desna neudeleženska vezljivost oz. povedkovodoločilna vezljivost: $\text{Sam}_1|\text{xPvd } \check{c}^+| + \text{Glag}_F + \text{Sam}_4|\text{Nedol/wL}|$: *Začne/Nadaljuje/Konča/Ustavi/Preneha/Prekine/Uničuje/Izničuje/Pusti razpravo/rast.*

2.3.2.4 Glagoli premikanja

Osnovni merili pri delitvi glagolov premikanja pa sta a) samostojnost premikanja edinega udeleženca in b) nesamostojnost premikanja enega izmed udeležencev. **Elementarna glagola premikanja** sta *premikati se* in *gibati se*, **temeljna glagola premikanja** pa *iti* in *hoditi*.

1) Pri **procesnih glagolih** je poudarjen potek premikanja: – nevezljivo: neprekinjeno premikanje (*iti, bežati > hod, bežanje ...*); – neobveznovezljivo: ponavljajoče premikanje v poljubne smeri (*letati, begati, voziti se > letanje, beganje, vožnja ...*); – obveznovezljivo: /ne/aktualno mnogokratno premikanje *iti/hoditi v šolo/iz šole > hoja v šolo/iz šole*.

2) Pri **ciljno usmerjenih glagolih** je poudarjena ciljnost premikanja oz. namen-skost (namen izraža izglag. samostalnik ali namenilnik), ki je vedno obveznovezljiva: – neprekinjeno enosmerno premikanje (*teči nakupovat > tek po nakupih*); ponavljajoče premikanje z namenom (*hoditi na vaje > hoja na vaje*); hkratno (enkratno/ponavljajoče) premikanje/sopremikanje dveh bitij ($\text{Pvd/Vd} \cap \text{Nd}$: *Janez žene Toneta na delo, Janez goni kolo v popravilo, Pes podi kokoši spat > Janezovo gnanje Toneta na delo, Janezovo potiskanje kolesa v popravilo, pasje podenje kokoši spat*).

3) Pri **dogodkovnih glagolih**, ki so pretežno glagolske sestavljenke, je poudarjena je vsebina dogodka: – nevezljivo: sprememba sonahajanja (vzajemno delovanje dveh živih bitij: *srečati se, sestati se > srečanje, sestanek*); – obveznovezljivo: izraženo izhodišče (*iziti pri založbi > izid pri založbi*), izražen cilj (*vrniti se domov, priti v sobo > vrnitev domov, prihod v sobo*), izražen kraj/mesto dejanja (*preiti cesto > prehod čez cesto*), sprememba mesta/položaja/smeri (*pasti z drevesa, sukati se okoli, vstati s postelje, sestiti na stol > padec z drevesa, sukanje okoli*).

2.3.2.4.1 Najtipičnejši višji specializirani glagoli z najpogostejšimi temeljnimi in specializiranimi glagoli v pomenski podstavi: HODITI – ITI s čustvenostno označeno rabo: *korakati, hlačati, paradirati, patroljirati, romati* – *korakanje, hlačanje, paradiranje, patroljiranje, romanje*; pomenskopodstavni PLUTI v *križariti* – *križarjenje*; pomenskopodstavni PASTI v *kapniti*.

2.3.3 Prevladujoče obveznovezljive udeleženske vloge po glagolskih skupinah

Čeprav glagolske pomenske skupine, določene na podlagi glagolske vezljivosti, vključujejo vse udeleženske vloge, so nekatere udeleženske vloge pogostejše. Tudi po posamostaljenju glagolov v jedrne izglagolske samostalnike z besedotvornim pomen dejanja (De) se ohranijo vse udeleženske vloge (večinoma tudi popridevljene v različne vrstne pridevnike) in ista pomenskohierarhična razvrstitev (podeljevanje in izražanje udeleženskih vlog v smeri vršilec/povzročitelj/izvor dejanja > prejemnik > prizadeto z dejanjem > okoliščine dejanja; najprej t. i. enovlogovni skloni in nato še večvlogovni skloni), le v različnih obsegih – glede na izhodiščni jedrni besedotvorni pomen so nekatere udeleženske vloge izpuščene.

Zadostnost oz. pravilnost obsega vezljivostnih glagolskih pomenskih skupin z vidika strukturnoskladenjske vezljivosti potrjuje tudi tožilniško določilo (T), ki pri glagolih stanja, poteka in dejanja zajame vse osnovne udeleženske vloge. V slovenščini se mi je potrdila pogostnostna sklonska razvrstitev TRIMOD (sklonska razvrstitev besed, ki so hkrati besednozvezno jedrne je TIMROD, uporaba glagolskih predložnih morfemov – najpogostejši so *za*, *z/s*, *o*, *v*, *pri*, *na* – pa dá sklonsko razmerje TMROD). Mestnik (M) je po pogostnosti tako visoko, ker sta predložna morfema *o* in *pri* samomestniška, *z/s* pa samoorodniški, medtem ko so drugi trije predložni morfemi večsklonski). Imenovalniško določilo je s pomensko- in strukturnoskladenjskega vidika nekaj posebnega, dajalniško določilo pa se vezljivostno razvršča pred predložnosklonska določila.

Za slovenščino ločujem pet osnovnih skupin določil, ki jih glede na oblikoslovnoskladenjske lastnosti še naprej delim v deset razredov (DI_{1–10}):

a) Ob **polnopomenskih glagolih** kot nosilci vezljivosti (zaradi vezljivostnih lastnosti so mednarodno označeni kot funktorji, ob katerih določila označujejo ustreznega udeleženca oz. njegovo udeležensko vlogo na skladenjski ravnini): – sklonska določila (DI_{1–4}): imenovalniška, tožilniška, rodilniška in dajalniška (besednovrstno so to samostalniške besede); – (predložno)sklonska določila (DI_{5–7}): mestniška in orodniška (besednovrstno so samostalniške besede, ki jih sklonsko določa glagolski predložni morfem); isto velja tudi za tožilniška, rodilniška in dajalniška določila ob predložnomorfemskih glagolih; – prislovna določila (DI₈): besednovrstno so prislovi – statični prislovi stavčnofunkcijsko obsegajo vsa osnovna prislovna določila kraja/časa/nadžina/vzroka, dinamični prislovi pa vsa prislovna določila smeri in cilja.

b) Ob **nepolnopomenskih glagolih** kot samo veznih oz. slovničnofunkcijskih nosilcih neprave/neudeleženske vezljivosti (mednarodno so označeni kot prafunktorji, ki skupaj z neudeleženskimi povedkovimi določili lastnostno opredeljujejo določenega udeleženca): – sklonska/prislovna povedkovniška določila (DI₉): besednovrstno so samostalniške in pridevniške besede, glagoli in prislovi; – nedoločniška/namenilniška določila (DI₁₀): besednovrstno so glagoli.

2.4 Tipologija obvezne vezljivosti je podlaga za tipologijo slovenskih stavčnih vzorcev

Z upoštevanjem glagolskopomenske usmerjenosti vseh glagolskih pomenskih skupin je izoblikovana je tipologija stavčnih vzorcev v slovenščini. Z vidika stavkovtornosti je prvotna delitev na a) enodelne in dvodelne stavčne povedi, drugotna pa

je delitev glede na b) pomenskoskladenjsko vezljivost glagolov v povedku, ki so lahko nevezljivi, eno-, dvo-, tro- ali večvezljivi. Glagolska vezljivost je v okviru enostavčne povedi ujeta v povedkovo vezljivost, ki oblikuje dvo-, tro- in štiristavčnočlen-ske stavčne povedi in upošteva c) merilo slovnične pravilnosti in sporočilne popolnosti, ki povedi deli na glavne stavčne vzorce in podvzorce. Stavčne podvzorce tvorita posebni pomenskoskladenjsko predvidljivi, vendar strukturnoskladenjsko neobvezni določili: a) splošni osebek (*Misli se, Človek misli*) in b) notranji predmet (istorečni: *Pleše ples*, neistorečni: *Češe lase, Govori besede*) ali notranje prislovno določilo, katerih pomenske lastnosti so že vključene v glagolu. (Določili sta označeni z okroglimi oklepaji.) Število stavčnih vzorcev (V) in podvzorcev (PV) razkriva tudi najpogostejšo in hkrati najbolj navadno pomenskoskladenjsko uporabo glagolov tudi z vidika tvorbe stavčnih povedi: a) enodelni stavki: prvotno brezosebni nevezljivi Glag (1V) in drugotno brezosebni eno-/dovezljivi Glag (8V, 1PV); b) dvodelni stavki: enovezljivi Glag (2V, 1PV), dovezljivi Glag (10V, 9PV), trovezljivi Glag (27V, 7PV), štirivezljivi Glag (4V), petvezljivi Glag (1V, 1PV).

Literatura

- Apresjan, J. D. 1967. *Eksperimental'noe issledovanie semantiki russkogo glagola*. Moskva.
- Bohorič, A. 1584, prev. izd. 1987. *Arcticae horulae succisivae (Zimske urice proste)*. Wittenberg. Prevedel in spremno študijo napisal J. Toporišič. Maribor.
- Breznik, A. 1916. *Slovenska slovnica za srednje šole*. Celovec. 3. izd. Prevalje 1924. 4., pomnožena izd. Celje 1934.
- 1982. *Jezikoslovne razprave*. Besedni red v govoru. Izbral in uredil J. Toporišič. Ljubljana.
- Brinker, K. 1977. *Modelle und Methoden der strukturalistischen Syntax*. Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz.
- Chomsky, N. 1957. *Syntactic structures*. The Hague.
- Dajko, P. 1824. *Lehrbuch der Windischen Sprache*. II. del: Von der Wortfügung. Gratz.
- Daneš, F. 1957. *Intonace a věta ve spisovné češtině*. Praha.
- 1968. *Sémantická struktura větného vzorce*. Otázky slovanské syntaxe II. Brno.
- Daneš, F. idr. 1987. *Větné vzorce v češtině*. Praha.
- Dobrovský, J. 1940. *Podrobná mluvnice jazyka českého*. (V redakcích z roku 1809 a 1819.) Praha.
- Dular, J.. 1982. *Priglagolska vezava v slovenskem knjižnem jeziku (20. stoletja)*. Disertacija. Ljubljana.
- Engel, U. 1970. »Die deutschen Satzbaupläne«, *Wirkendes Wort* XX: 361–392. Berlin
- Fillmore, C. J., 1968. »The Case for Case«, *Universals in Linguistic Theory*. Ur. E. Bach in R. T. Harms.
- Grepl, M., idr. 1987. *Mluvnice češtiny (3, Skladba)*. Praha.

- Gutsman, O. 1777. *Windische Sprachlehre* verfasst von Oswald Gutschmann. Gratz.
- Hajičová, E., idr. 1983. *Větná stavba a aktuální členění ve slovanských jazycích z porovnávacího hlediska*. Československá slavistika.
- Halliday, M. A. K. 1994². *An Introduction to Functional Grammar*. London.
- Helbig, G., J. Buscha, 1984. *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*.
- Helbig, G. 1992. *Probleme der Valenz- und Kasus-theorie*. Tübingen.
- Helbig, G., W. Schenkel, 1969. *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*. Leipzig.
- Heringer, H. J. 1967. »Wertigkeiten und nullwertige Verben im Deutschen«, *Zeitschrift für deutsche Sprache* XXIII: 13–34.
- Janežič, A. 1854. *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva*. 2. izd. 1863, 5. izd. 1876, 6. izd. 1889, 7. izd. 1894, 8. izd. Celovec 1900.
- Kopitar, J. 1808. *Grammatik Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*. Laibach.
- Korošec, T. 1977. »Slovenski dajalnik in nominalizacija dajalniških zvez«, *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* 13: 59–67. Ljubljana.
- Križaj Ortar, M. 1989. »Vezljivost: iz pomena v izraz«, *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* 25: 129–140. Ljubljana.
- Kunst Gnamuš, O. 1981. *Pomenska sestava povedi*. Ljubljana.
- Levstik, F. 1858a, cit. po izd. 1956. »Jezikovni spisi in odlomki. Odlomek slovenske slovnice – Glagol«, *Zbrano delo* 10: 153–161. Ljubljana 1978.
- Metelko, F. 1825. *Lehrgebäude der Slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen*. Laibach.
- Miklošič, F. 1868–1874. *Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen*. Wien.
- Mikuš, R. F. 1945. *Što je u stvari rečenica? Fragment iz teorije jezika i mišljenja*. Ljubljana.
- Orešnik, J. 1992. *Udeleženske vloge v slovenščini*. Ljubljana.
- Panevová, J. 1975. »Rozvití předmětová a příslovečná, doplňující a určující«, *Naša řeč* LVIII: 61–66. Praha.
- Pohlin, M. 1768. *Kraynska grammatika*. Ljubljana.
- Sgall, P. 1976. »K obecným otázkám sémantiky věty«, *Slovo a slovesnost* XXXVII/3, 184–194.
- Sgall, P., idr. 1986a. *Úvod do syntaxe a sémantiky. Některé nové směry v teoretické lingvistice*. Praha.
- 1986b. *The Meaning of the Sentence in Its Semantic and Pragmatic Aspects*. Praha.
- Šuman, J. 1881. *Slovenska slovnica*. Ljubljana.
- Tesnière, L. 1965². *Éléments de syntaxe structurale*. Paris.
- Toporišič, J. 1965–1970. *Slovenski knjižni jezik* I–IV. Maribor.

- 1976. *Slovenska slovnica*. Maribor.
 - 1982. *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana.
 - 2000. *Slovenska slovnica*. Četrta, prenovljena in razširjena izdaja. Maribor.
- Vidovič Muha, A. 1981. »Pomenske skupine nekakovostnih izpeljanih pridevnikov«, *Slavistična revija* XXIX/1: 19–42. Ljubljana.
- 1984. »Nova slovenska skladnja J. Toporišiča«, *Slavistična revija* XXXII/2: 142–155. Ljubljana.
 - 1988. *Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zloženk*. Ljubljana.
 - 1993. »Glagolske sestavljenke – njihova skladenjska podstava in vezljivostne lastnosti (Z normativnim slovensko-nemškim vidikom)«, *Slavistična revija* XLI/1: 161–192. Ljubljana.
- Vincenot, C. 1975. *Essai de grammaire slovène*. Ljubljana.
- Vodnik, V. 1811. *Pifmenoft ali Grammatika sa Perve Shole*. V Lublani.

Prispelo februarja 2001, sprejeto marca 2001
 Received February 2001, accepted March 2001

Vezljivostna teorija v slovenskem jezikoslovju

Predstavitev razvoja slovenske vezljivostne teorije kaže, kako se je od 16. stoletja naprej počasi tipizirala oz. izoblikovala tudi slovenska skladnja s svojimi lastnostmi in problemi. Kar pomeni, da se je obravnavala od začetnih vsesplošnojezikovnih primerjalnih skladenjskih pojavov začela oživiti in hkrati kvalitetno poglobljati. Obenem pa razmerja med pomensko, skladenjskofunkcijsko in izrazno ravnino jezika skozi stoletja zelo jasno pokažejo postopno uzaveščanje slovenskega jezika, od začetnih zgolj površinskih opisov skladnje (primerjalni opisi skladenjskih pojavov v latinščini, nemščini in slovenščini) do problemskih obravnav. Tako se začetno predstavljanje osnovne rabe posameznih sklonov v slovenščini – izhodišče obravnave je izrazna ravnina – osredotoči na obravnavo predvsem slovenskih skladenjskih posebnosti, ki jih izpostavlja skladenjskofunkcijska oz. stavčnočlenska ravnina v vzročno- posledični povezavi s pomensko ravnino jezika.

Valency theory in Slovenian linguistics

Presenting the development of Slovenian valency theory (with special reference to verbal valency) shows how from the sixteenth century onwards Slovenian syntax with its own characteristics and problems was gradually typified or formulated. This means that treatment from the initial general-linguistic comparative syntactic phenomena began to narrow and at the same time deepen in quality. The relations between the semantic, syntactic function and expressive levels of language through the centuries very clearly show the gradual perception of the Slovenian language from

the initial merely surface-level comparative descriptions of the syntax (comparative descriptions of syntactic phenomena in Latin, German and Slovenian) to treatments dealing with problems. Thus the early presentation of the basic use of the individual cases in Slovenian – the starting-point of the treatment is the expressive level – centres on the treatment of primarily Slovenian syntactic particularities represented by the syntactic-function or clause element level in a clause-effect link with the semantic level of the language.